HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Internet:
het nieuwe buurthuis

Dilemma's van de vleeseter

Compassie werkt!
Maar hoe?

Frank Groothof
over Sesamstraat
en jeugdopera's

NUMMER 10 OKTOBER 1997 PRIJS: F 4,95

Ter kennismaking: 3 nummers voor slechts één tientje!

U bent een actieve 50-plusser?

Dan is **Plus** hét maandblad voor u! Plus brengt elke maand ruim 100 pagina's met

+ actuele informatie over gezondheid en conditie
+ ideeën voor uitstapjes dichtbij en ver weg
+ sprankelende reisreportages
+ degelijke financiële, fiscale en juridische adviezen waar iedereen profijt van heeft
+ diepgaande interviews met bekende en minder bekende persoonlijkheden die werkelijk iets te zeggen hebben
+ uitgebreide rubrieken over cultuur en vrijetijdsbesteding
+ warm geschreven en herkenbare artikelen over relaties
+ extra voordelen, zoals kortingen op evenementen, theatervoorstellingen, reizen boeken, tentoonstellingen, CD's enz.

Neem nu een proefabonnement. U zult zien dat **Plus** u vele tips en voordelen biedt.

Wij geven u een korting van maar liefst 50% op de winkelprijs!

Bel nu gratis 0800-022.71.00 of stuur de bon op.

Ja, ik wil graag een proefabonnement op Plus.

Stuur mij geheel vrijblijvend de komende 3 maanden het magazine Plus. Ik geniet een korting van 50% op de winkelprijs en betaal slechts *f* 10,-.

Naam _____ M / V

Straat _____ nr _____

Postcode _____ Plaats _____

(Ik stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar Plus, Antwoordnummer 530, 1400 BV Bussum.)

97 AHS

in dit nummer

Tijdreis naar mogelijk verdriet

Een emotie is als een storm: soms zit je er opeens middenin. Toch valt er volgens filosoof Joachim Duyndam wel over emoties te praten. Een gesprek over de plamoen en de waarde van compassie.

PAGINA 6

Dilemma's van de vleeseter

Sinds de varkenspest weten we allemaal hoe het er in de bio-industrie aan toe gaat. Maar veranderen we ons gedrag er ook door? Rondgang langs aarzelende vleeseters.

PAGINA 10

Al je vrienden op Internet

Kletsen per computer: sommige nternetters zijn er al aan verslaafd. Ze bedrijven drie maal daags krachtig de liefde met een onbekende op het net, of informeren snel even naar het wel en wee van hun neefje in Amerika. Kan nternet vrienden van vlees en bloed vervangen? Een reportage.

PAGINA 12

Thuiskomen in muziek

Muziek kan ons in het hart treffen. Drie liefhebbers over de troostende kracht van Schuberts droevige liederen. En vier tieners over hedendaagse hits die hun gevoelens zo goed verwoorden.

PAGINA 26

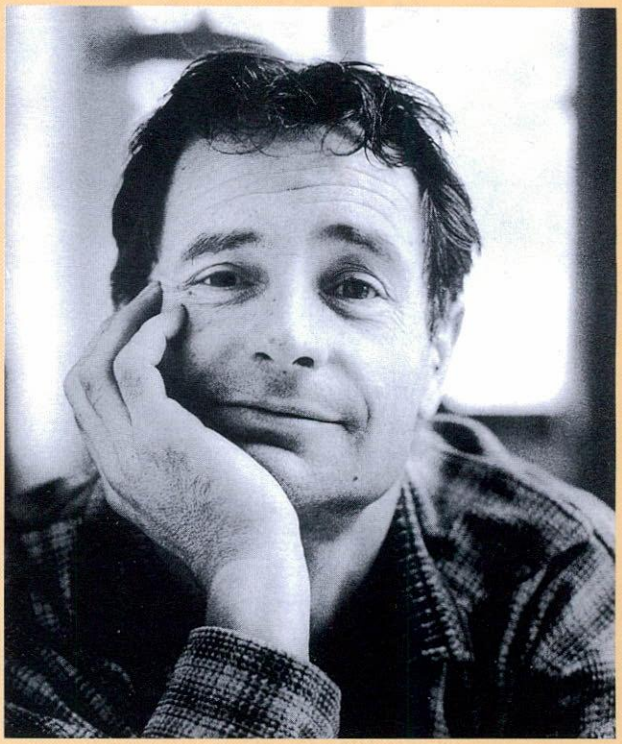

Spelen als een kind

Frank Groothof van Sesamstraat maakt al jaren opera's voor kinderen. Hij vindt opera's helemaal niet te moeilijk voor zijn publiek. Net als de helden van zijn opera krijgen kinderen in het dagelijks leven immers te maken met schuld, verraad en verwaarlozing - bijvoorbeeld als ouders hen offeren aan hun ambities. Maar Groothof laat zijn opera's altijd goed eindigen, "want waarom zou ik kinderen met een nachtmerrie naar huis sturen?"

PAGINA 20

EN VERDER

Marian Verkerk	5
Zoeken naar de zin van het leven	18
Wennen aan jezelf	31
Idealen aan het werk	32
Radio en televisie	34
Wandelschoenen voor de vrije lezer	35
HV-nieuws	36
Colofon/Cryptogram	38

Uw brief is van harte welkom. Maar schrijft u zo kort en bondig mogelijk (maximaal 200 woorden). De redactie behoudt zich het recht voor uw brief in te korten of niet te plaatsen.

Respect (3)

Het artikel van Gert van Dijk uit de Humanist van september is mij uit het hart gegrepen. Het HV verzuimt inderdaad een spirituele markt aan te boren en een aantrekkelijk dienstenpakket te ontwikkelen, waarvoor mensen lid willen worden van het HV (zie pag. 21). Er is namelijk een enorm gat in die markt. Want veel kerkverlaters beseffen dat niet God het hoogste wezen is dat wij kennen, maar de Medemens. Door ons godsdienstige verleden hebben wij echter niet geleerd hoe we op een respectvolle wijze met die medemens moeten en kunnen omgaan, waardoor kleine meningsverschillen ongewild en onnodig uitgroeien tot verdrietige, ziekmakende en relatieverstorende conflicten. Denk bijvoorbeeld aan de relatie tussen (groot)ouders en kinderen, echtparen, bazen en ondergeschikten, bestuurders van stichtingen en verenigingen, artsen en patiënten, buurtbewoners etc. Als u het humaniseren van onze maatschappij, door mensen te leren hoe ze op een prettige manier kunnen samenwerken, samenwonen en samen leven, een taak vindt voor het HV, doe mij dan een genoegen en schrijf even een briefje naar onze voorzitter Marian Verkerk. Bij voorbaat dank!

Jan Buys
Geleen

Stilte

In het kaderblad Humus van augustus lees ik dat onze directeur, Marcel van den Broecke, ons al heeft verlaten. Enige tijd geleden schreef ik een brief die werd gepubliceerd in de Humanist. Het ging over de chronische nalatigheid van het Bestuur om niet (of nooit meer?) te reageren op situaties waar mensen zoals wij in kunnen komen te verkeren. Bijvoorbeeld het uitzetten van asielzoekers op een manier die menselijk (dat is humanistisch) niet door de beugel kan. Direkteur Van den Broecke schreef in diezelfde Humanist een sussend briefje en beloofde dat het Bestuur voortaan aktiever zou zijn op dit gebied. Hebt u iets gemerkt? Ik niet.
Er zijn kerken die Iraanse uitgeprocedeerde asielzoekers om de beurt onderdak en verzorging aanbieden. En er zijn asielzoekers uit hetzelfde land die in hongerstaking waren en misschien nu nog zijn. Omdat zij vinden - en daar is Amnesty International het mee eens - dat hun leven en dat van hun gezin niet veilig is wanneer zij als uitgeprocedeerde asielzoekers worden teruggestuurd naar Iran. Dus opnieuw stilte uit de kamers van ons Hoofdbestuur, nu in Amsterdam. Terwijl vroegere besturen, enkele jaren geleden, wel degelijk persberichten uit lieten gaan waarin ook het HV voor zijn mening uitkwam. En die haalden vaak de nationale pers.

Gordon Schaake
Vreeland

Bedankt

De redactie ontving onderstaand gedicht van Robert van Son. Hij schrijft: "Hierbij zend ik u een gedicht wat ik uit m'n hart geschreven heb en wil opdragen aan alle humanisten die werkzaam zijn in gevangenissen en inrichtingen. Ik wil hen op deze manier bedanken voor het vele goede werk en de rust die deze mensen bij je brengen (...) Nu, na 20 maanden detentie en met nog 28 maanden te gaan zijn het de humanisten die mij bijstaan."

Sommigen zeggen: al het goede komt van boven
Dit geldt alleen voor die mensen die geloven
Maar zoveel niet-gelovigen hebben pijn en verdriet
Waarvan wij willen dat een ander dat niet ziet
Terwijl wij het toch zo graag willen uiten
'Zij' zeggen dan: kom, gooi het naar buiten!
en laat je emoties maar gaan
Zij zullen je bijstaan en zorgen dat dat moment
weer voorbij zal gaan
Zij zoeken een gaatje in hun drukke bestaan
zodat zij toch even bij jou langs kunnen gaan
Om zo toch even bij jouw pijn en verdriet stil te staan
En dat noem ik nou
huma(a)n(istisch)

Robert van Son
P.I. 'De IJssel'
Krimpen a/d IJssel

Gebakken lucht

Na de aandacht op radio en t.v. aan medicus Houtsmuller (en popiejopie Braakhekke) nog meer van hetzelfde in de Humanist van september. En nu *kritisch*, met hartstocht voor de kwaliteit van het leven vanuit de optiek van de terminale mens? Ware dit maar zo! Soms herstelt men van kanker spontaan, soms van chemotherapie. En Houtsmuller? Hij is zèlf hersteld, zeker. Maar is dit alles volgens systeem (er kunnen meerdere wegen naar Rome leiden, meer systemen tot dezelfde uitkomst leiden misschien) of... puur toeval? Wie behaalt beduidend hogere herstelscores na verloop van vijf levensjaren, het zogenaamde kankerinstituut K.W.F. of Moermanachtigen als Houtsmuller? Als mens met kanker telt de uitkomst, en hier dient de epidemiologische toets te worden beroerd. Dit is de kern van de zaak. Nu oogt alles als gebakken lucht, casuïstiek, zoals wij al kennen uit de dure propaganda van de in het Wilhelminafonds samenspannende dogmatici: de reguliere kanker-'specialisten'. Gebakken lucht, een gemiste kans voor humanisten die hun tijd verstaan, jammer, jammer!

F. Meuter
Groningen

Nerveuze samenleving

Anil Ramdas, de bekende publicist en radio- en televisiemaker, geeft dit jaar de Socrates-lezing van het Humanistisch Verbond. Voorlopige titel: 'De nerveuze samenleving: een beschouwing over multiculturalisme'. De lezing vindt plaats op donderdag 27 november om 20.00 uur in de Kleine Zaal van het Amsterdamse Concertgebouw. Kaarten kosten *f*22,50; leden van het HV betalen *f*17,50. U kunt reserveren door het verschuldigde bedrag over te maken op giro 197930 van het Humanistisch Verbond te Amsterdam onder vermelding van 'Socrateslezing 1997' en het gewenste aantal kaarten. Tijdig reserveren is gewenst! Meer informatie: 020-5219000 (André Hielkema).

Internationaal congres HVO in Utrecht

Als docent krijg je vaak te maken met levensvragen: vragen over de zin van het leven en de waarden in het menselijk bestaan. Onder die vragen schuilen meestal problemen rond eenzaamheid, werkloosheid, gebrek aan waardering, uitsluiting, et cetera. In Nederland kunnen kinderen deze vragen aan de orde stellen in het schoolvak Humanistisch Vormingsonderwijs (HVO), dat op verzoek van de ouders op openbare basisscholen wordt gegeven. HVO bestaat al twintig jaar in Nederland. In veel andere Europese landen komt niet-religieus levensbeschouwelijk onderwijs nu pas van de grond. Europese leraren gaan dan ook vaak te rade bij hun Nederlandse collega's.
Vanuit deze wetenschap heeft het Pedagogisch Studiecentrum HVO een congres georganiseerd met als titel 'A dialogue on humanist ethical education in Europe', dat van 8 tot 11 december plaatsheeft in Utrecht. Docenten uit heel Europa kunnen hier ervaringen uitwisselen en tips opdoen. Het seminar is in de eerste plaats bedoeld voor HEE (HVO) leerkrachten, maar staat open voor belangstellenden. Meer informatie: 030-2341700.

Diana

Marian Verkerk

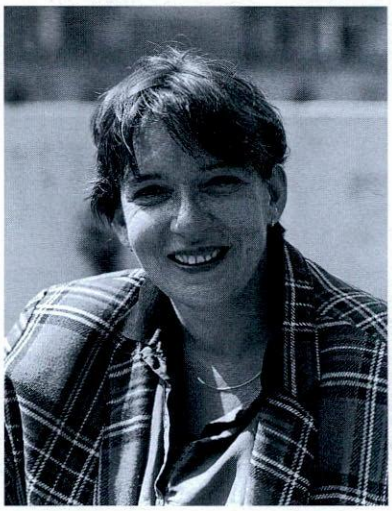

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

Zijn er nog goden in ons midden? Een rechtgeaarde en goed in de leer getrokken humanist zou zich schouderophalend afvragen wat dit nu weer voor een onzinnige vraag is en tenslotte antwoorden met een volmondig: "Nee, gelukkig niet. Goden zijn van vroegere tijden, daar hebben wij ons van bevrijd." En toch, de reactie op de dood en ook op het leven (?) van de 'Queen of Hearts' doet een ander antwoord vermoeden: Ja, er zijn nog steeds goden, misschien van meer postmoderne snit, vliegend van liefdadigheid naar jet set en weer terug, maar ze roepen eenzelfde fascinatie op als de goden van weleer. Mensen lijken verhalen nodig te hebben om te kunnen leven, om zin te ervaren in dat leven. Daar lijken ook verhalen over goden toe te behoren.
De filosofe Martha Nussbaum benadrukt in haar werk het belang van het verhaal voor de menselijke zelfontplooiing. Het lezen van een roman voedt onze morele sensibiliteit, ontwikkelt onze morele voelsprieten opdat ons duidelijk wordt waar het in het leven werkelijk om gaat. In een roman leer ik de ander kennen als een menselijk wezen net als ik, met dezelfde gevoelens en gedachten, maar toch weer anders. Het laat mij zien dat wij niet alleen maar leven uit eigenbelang, maar ook omwille van schoonheid. Het leert ons het leven in al haar facetten te beschouwen en niet alleen maar vanuit één enkele richting. Verhalen die hun waarde hebben bewezen, hebben de verbeelding en de harten van mensen kunnen beroeren in verschillende tijden en plaatsen.
Misschien kenmerkt onze tijd zich door een tekort aan dat soort van verhalen. Het verhaal rond de 'Queen of Hearts' is niet zo diepzinnig, maar het toont wel aan dat wij niet zonder verhalen kunnen. Zelfs niet zonder verhalen rond de goden. Want om Martha Nussbaum te citeren: "De talrijke verhalen over de Homerische goden zijn van betekenis: antropomorfe wezens met menselijke verlangens en voor de mens kenmerkende bezigheden, maar van de mens verschillend in hun macht en bovenal door hun onsterfelijkheid. Die verhalen eisen van ons dat we ons voorstellen hoeveel van datgene wat we belangrijk vinden onscheidbaar is van onze eindigheid en sterfelijkheid. Ze stellen ter discussie in welke mate liefde, vriendschap en de deugden een plaats zouden kunnen hebben in een niet-eindig leven, een leven dat daardoor bepaalde mogelijkheden voor risico, inspanningen en opofferingen zou ontberen. Deze verhalen maken ons duidelijk in welke mate onze beperkingen ons maken tot wie we zijn. Ze laten ons het belang zien van de praktijk en de waarden die uit deze beperkingen voortvloeien en die de voorwaarden vormen voor een leven dat wij ons leven kunnen noemen".

Columniste Marian Verkerk is voorzitter van het Humanistisch Verbond

Soirée van het Geluk

Op dinsdag 14 oktober houdt het Haagse Humanistische Platform een avond die geheel gewijd is aan het geluk. In theater Korzo vertellen Hagenaren over hun gelukservaringen, Ruud Veenhoven (hoogleraar Humanisme) meet het geluksgehalte van het publiek en zal dit theoretisch onderbouwen en Jan Hofdijk, advocaat van asielzoekerszaken, speelt deze keer de advocaat van de duivel. Het programma wordt muzikaal omlijst en voor een hapje en drankje wordt gezorgd. Met de wijze woorden van François de Chateaubriand in gedachten: 'Het ware geluk kost weinig; als het duur is, is het niet van een goed soort', is de toegang voor deze avond op *f*10,- gesteld. Soirée van het Geluk, van 19.30 tot 22.00 uur in het Korzotheater, Prinsestraat 42, Den Haag. Informatie: Hivos, telefoon 070-3636907 (Saskia ter Kuile).

Tijdreis naa

Duyndam: 'Jammer dat compassie in de softe hoek verzeild is geraakt'

Filosoof Duyndam: compassie heft eenzaamheid op

mogelijk verdriet

Een wetenschapper die over emoties schrijft. Een leraar van geestelijk hulpverleners die waarschuwt voor al te veel inlevingsvermogen. Een aanstaande doctor die een proefschrift aflevert zonder één enkele voetnoot. Joachim Duyndam, filosoof aan de Universiteit voor Humanistiek, houdt duidelijk wel van controverses. Een gesprek over prinses Diana, de waarde van compassie en het gevaar van de 'plamoen'.

DOOR MARJAN SLOB

"We doen het dagelijks. We weten uit ervaring dat het kan. Het blijkt uit een knipoog of een grap, uit de woorden die we spreken, soms uit ons zwijgen: we leven met elkaar mee. Toch is het moeilijk te begrijpen *hoe* we ons inleven in een ander. Als we allemaal aparte individuen zijn, hoe kunnen we ons dan de ervaringen van een ander eigen maken?"

Joachim Duyndam (1954) schreef een boek over ons vermogen tot inleven, over compassie. Zijn conclusie: compassie maakt ons minder eenzaam. Doordat we met elkaar kunnen meeleven, worden wij mensen een *gemeenschap* in plaats van een losse verzameling individuen.

Het is volgens Duyndam wonderlijk gesteld met compassie. Om je goed in iemand te kunnen inleven, hoef je bijvoorbeeld niet eens te hebben meegemaakt wat de ander is overkomen. "Ik heb zelf geen kinderen, maar ik kan me bij benadering het verdriet indenken van een vriend die zijn kind heeft verloren. Op zo'n moment voel ik als mógelijkheid wat mijn vriend op dat moment daadwerkelijk voelt. Zelfs al krijg je je hele leven nooit kinderen, je weet toch dat jou ook zoiets had kunnen overkomen. Omdat je een mens bent. Omdat je op dezelfde manier kwetsbaar bent. Je voelt met je vriend mee hoe broos het leven eigenlijk is. Door die kwetsbaarheid te voelen, maak je eigenlijk een soort tijdreis naar mogelijk verdriet in het verleden of de toekomst."

Duyndam is een grote man, die imposant in zijn stoel zit. Hij lijkt roerloos, maar als hij spreekt is het snel en gretig en beginnen zijn wangen te blozen. "Compassie is een belangrijk menselijk vermogen. Ik vind het daarom jammer dat het begrip in de softe hoek verzeild is geraakt. Compassie wordt een beetje op één hoop gegooid met medelijden en dus neerbuigend gevonden. Begrijpelijk: als je medelijden hebt, kun je je lekker beter voelen dan een ander. Maar compassie is breder, het gaat ook over vreugde en plezier. Compassie is wezenlijk verbonden met het hele arsenaal aan menselijke emoties."

Opstuiven

Emoties: eeuwenlang beschouwde het westerse denken ze als iets minderwaardigs of zelfs als iets slechts. Emoties benevelen het verstand. Ze maken dat je je waardigheid verliest, dat je de dingen niet meer helder ziet. Nu weten we inderdaad uit eigen ervaring dat we ons gruwelijk kunnen vergissen in onze emoties - we stuiven op in woede, terwijl later blijkt dat we daar geen goede reden voor hadden, bijvoorbeeld. Emoties kunnen dus maar beter niet het laatste woord hebben.

Toch hebben filosofen de emoties deze eeuw in ere hersteld. Emoties oordelen misschien een beetje *snel*, maar ze zijn niet de *vijand* van het verstand. Emoties zijn niet dom. Ze zijn zelfs heel nuttig. Immers: woede duidt erop dat iets je dwarszit. Als je bang bent, wil dat zeggen dat er waarschijnlijk ergens gevaar dreigt. Zo bezien zijn emoties heel functioneel; ze geven ons korte termijn informatie waar we snel naar kunnen handelen. En snel handelen is handig als er daadwerkelijk gevaar dreigt.

Spin

Het huidige denken over emoties vraagt vooral aandacht voor de *functie* van onze gevoelens, voor de manier waarop emoties zorgen dat we goed,

passend handelen. Duyndam vindt deze aandacht terecht, maar eenzijdig. Voor hem hebben emoties naast die 'uiterlijke', functionele kant ook een 'innerlijke' kant. "Over de uiterlijke kant van emoties kunnen we goed praten. Anderen kunnen die kant van emoties zelfs corrigeren. Ze kunnen zeggen dat mijn angst voor een spinnetje onredelijk is. Of ze kunnen vinden dat ik overdreven reageer op wat toch eigenlijk maar een piepkleine belediging was. Kortom: over die uiterlijke kant van emoties kun je zinnige gesprekken voeren.

Maar er is een andere kant aan emoties, een innerlijke kant, waarin emoties absoluut zijn. Als je een emotie hebt, ga je helemaal op in je gevoel. Relativerende opmerkingen komen niet aan. Op het moment dat je bang bent voor een spin, doet het er even niet toe of die angst redelijk is. Als je jaloers bent, is het onmogelijk om daar vanaf te zien. Je bent verliefd en die ander neemt je helemaal in beslag - wat anderen ook zeggen. De innerlijke emotie weet het altijd zeker. In die innerlijke emotie ben je dan ook *per se* eenzaam, daar sta je helemaal alleen in. Juist omdat je er helemaal in opgaat. Er is geen afstand meer.

Een emotie is zoals wind en water. Je bènt erin. Als een storm die om je hoofd blaast. Je kunt er niet omheen lopen. Een storm gaat altijd een keer over, maar als je middenin de storm zit, heb je geen idee wanneer. Want een storm kun je niet overzien. Zo is het ook met een emotie. Dus ja, je kunt zeker praten over emoties, maar alleen over de 'uiterlijke' kant ervan, over de gepastheid van die emotie op dat moment. En die innerlijke kant van emoties is ook belangrijk. Die moet ook erkend worden."

Tefalpannetje

Dat gebeurt volgens Duyndam wel eens te weinig, zeker als het niet zulke fraaie emoties betreft. "Veel ouders proberen redelijke discussies te voeren met een jaloers kind. Daar is niets op tegen, dat moet je als ouders misschien ook doen. Als je die jaloezie zèlf maar niet probeert weg te moffelen. Die moet je ook serieus nemen. Je zou kunnen zeggen: 'Ik zie dat je jaloers bent, dat is niet prettig he'. Zodat het kind weet en voelt dat het jaloers is. Zo leert het zijn emoties te benoemen - óók de onprettige emoties.

Als een kind dat niet leert, gaat het twijfelen aan wat het voelt. Het kapselt zijn gevoelens af, vindt ze verwarrend, kan er geen kant mee uit. Zo'n kind voelt op een gegeven moment maar heel weinig meer. Het wordt een soort tefalpannetje waarlangs alles afglijdt. Je ziet dat bij sommige mensen: die zijn niet boos of jaloers te krijgen, maar ze zijn ook nooit echt blij. Misschien gaan ze vrij makkelijk door het leven, maar hun leven is vlak. En dat kan niet ons ideaal zijn."

Ben ik nou gek?!

Volgens Duyndam hebben volwassenen, net als kinderen, ànderen nodig om hun gevoelens realiteit te geven. Niet steeds natuurlijk, en niet voor alle huis-, tuin- en keukengevoelens. Toch is het uiteindelijk dankzij anderen dat we leren wat onze emoties zijn en hoe we ze een plek kunnen geven. Hij heeft een vergelijking: "Als jij de enige bent die gevaar voelt en alle mensen om je heen snappen niet waar je het over hebt, dan begin je al snel te denken: 'ben ik nou gek?!' Je gaat aan jezelf twijfelen, je gevoel van gevaar krijgt minder realiteitswaarde.

Als je geliefde dood is, dan rouw je. Maar als die emotie onbestemd blijft doordat anderen je rouw stelselmatig niet erkennen, dan weet ik zeker dat je gek kunt worden. Door daarentegen mee te voelen met een rouwende vriend, geef je hem een houvast in zijn verdriet. Daardoor hoeft zijn emotie niet langer alleen maar innerlijk te zijn. Jouw compassie heft zijn eenzaamheid op. Door jouw compassie zit hij niet langer uitsluitend middenin die storm."

Emotieroof

Duyndam is overtuigd van het belang van compassie. Maar compassie kan ook ontaarden. Bijvoorbeeld in *projectie*, waarbij je aan anderen emoties en behoeftes toeschrijft die eigenlijk van jezelf zijn. Duyndam: "Je projecteert als je tegen iemand zegt: 'Je bent een beetje boos hè', terwijl je zèlf kwaad bent. Dat zijn hele irritante opmerkingen, ja. Projectie is kwalijk, en elke opleiding voor hulpverleners besteedt terecht aandacht aan dit verschijnsel."

Compassie kan volgens Duyndam ook ontaarden in het tegenovergestelde van projectie. Dan word je wat hij bij gebrek aan een bestaand woord een 'plamoen' heeft genoemd. De plamoen komt voor in een verhaal van Marten Toonder, de schepper van Ollie B. Bommel. Duyndam: "Ik ben een liefhebber van de Bommel-verhalen, en toen ik over de plamoen las, dacht ik meteen: 'dat is een doorgeschoten geestelijk werker'."

Een plamoen zuigt de emoties en gevoelens van een ander op en neemt ze helemaal over. Dat zie je volgens Duyndam soms ook bij hulpverleners, 'of het nu therapeuten, dominees of humanistische raadslieden zijn'. Ze hebben de emoties van anderen nodig om zelf emoties te kunnen ervaren. Duyndam: "Het is een volkomen bekend verschijnsel, iedereen waarmee ik erover spreek herkent het, maar in opleidingen is er gek genoeg geen aandacht voor."

Een plamoen als hulpverlener biedt geen ondersteuning, maar kopieert de emotie van iemand in nood. Zegt: 'Oh,

Ik dacht meteen: 'dat is een doorgeschoten geestelijk werker'

Pas op! De plamoen gaat er met je verdriet vandoor

ik begrijp helemaal wat je voelt!' en pakt ondertussen je emotie van je af. Gaat er met je verdriet vandoor en laat je achter met een beroofd, akelig, katterig gevoel. Duyndam: "Van een plamoen krijg je helemaal geen compassie, want een plamoen probeert samen te vallen met jouw emotie. En dan blijft je emotie dus innerlijk, eenzaam, zonder perspectief van buiten." In extreme vorm is de plamoen dan ook meedogenloos, vindt Duyndam.

Bizar verdriet

Compassie heeft volgens Duyndam altijd iets van projectie en van 'plamoeniteit' in zich. "Als je je in een ander verplaatst, zul je altijd wel een beetje projecteren, dat is onvermijdelijk. En als een ander verdriet heeft, schiet je zelf ook snel vol. Dat is een natuurlijk 'plamoenerig' verschijnsel. Niets mis mee. Je moet het alleen weten. Compassie werkt alleen als je het juiste midden weet te bewaren."

En dat juiste midden is weleens zoek. Zo had de hele geschiedenis rond de dood van prinses Diana voor Duyndam bepaald iets plamoenerigs. "Blijkbaar hadden mensen een enorme behoefte om de emoties rond haar dood te delen. Dat is op zich niet zo vreemd - emoties vragen er uit zichzelf om om gedeeld te worden. Ik geloof ook zeker dat het verdriet van die miljoenen authentiek is. Maar ik vind het ook bizar. Ik vraag me af: waar gaat dit verdriet eigenlijk over? Iemand heeft te hard gereden en is dood - dat is heel erg voor de betrokkenen, maar is het niet een beetje raar dat miljoenen mensen over de hele wereld daarom huilen? Zo'n buitensporig verdriet om het overlijden van iemand die je voor 99 procent niet kent ... verdriet om een vrijwel fictieve figuur. Daar klopt iets niet."
"Het is niet de massaliteit van de emotie die me bevreemdt. De emoties rond de witte mars in België vorig jaar waren ook massaal. De Belgen toonden in grote getale hun verdriet, woede en verontwaardiging over Dutroux. Dat vond ik kloppen: Dutroux had iets verschrikkelijks gedaan, hij had kinderen misbruikt en uitgehongerd, en politie en justitie hadden daar laks op gereageerd.
Dus, nu ik er zo over denk .. het gaat me uiteindelijk om de gepastheid van de emotie. Nogmaals, over die innerlijke kant kan ik natuurlijk weinig zeggen. Niemand kan beweren dat de gevoelens rond de dood van Diana niet 'echt' waren. Maar over de uiterlijke kant is wel wat te zeggen, die kant staat immers open voor discussie. En in het geval van Dutroux klopt het *object* van emotie meer, vind ik. Dat maakte die emotie passender."

Joachim Duyndam, 'Denken, passie en compassie: tijdreizen naar gemeenschap'. Kok Agora, f39,90.
ISBN 90 391 0727 0.

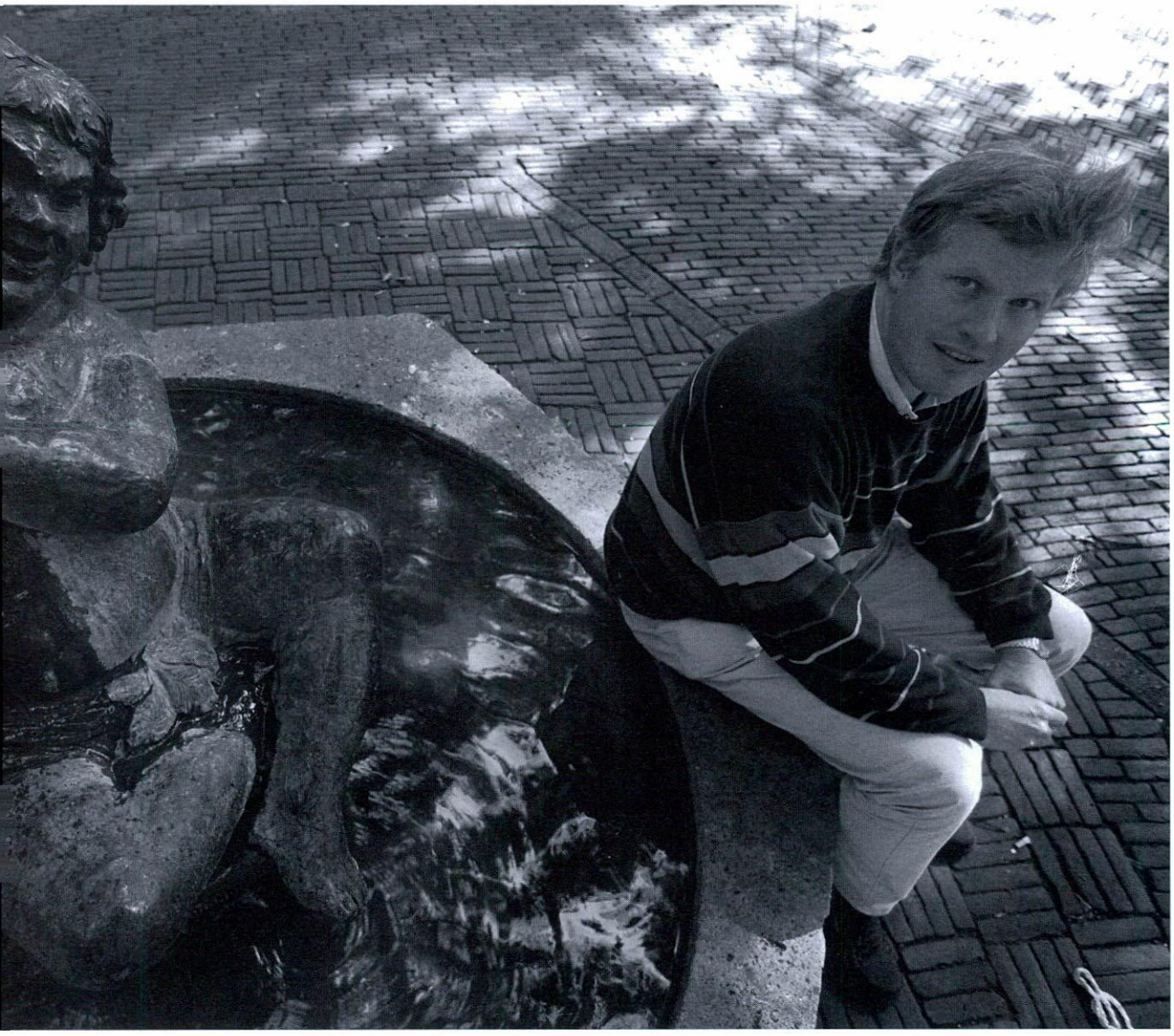

Gewoonte vaak sterker dan principes

Dilemma's van de vleeseter

Dankzij gekke koeienziekte en varkenspest hebben we inmiddels allemaal een kijkje kunnen nemen in de keuken van de bio-industrie. De schokkende beelden stellen het geweten van ons consumenten danig op de proef. Maar praktische conclusies trekken blijft nog wat anders. "Ik ga niet met een koeltasje helemaal naar de andere kant van de stad."

DOOR ALETTE VAN DOGGENAAR

Scharreleieren zijn goed voor het geweten. Maar of scharrelkippen nu werkelijk zo'n prettig leven hebben, is nog maar de vraag. Ze lopen met duizenden soortgenoten in grote schuren en blijven elkaar maar pikken omdat de pikorde in zo'n grote groep nooit valt te bepalen. Om al te grote verwondingen te voorkomen, worden de punten van hun snavels weggebrand. En dan zijn er de kalfjes die in hun korte leven niets anders zien dan de wanden van een kist waarin ze nauwelijks kunnen bewegen. Of koeien die na IVF moeten bevallen van een veel te groot supervleeskalf, waardoor ze keer op keer een keizersnede moeten ondergaan. Of varkens die op betonnen platen staan en niets hebben om lekker in te wroeten en elkaar van pure ellende beginnen te bijten. De lijst met misstanden is aanmerkelijk langer dan veel mensen weten, want de bio-industrie onttrekt zich goeddeels aan het gezicht. En dat is wel zo makkelijk, anders zou de lust tot vlees ons maar vergaan.

Totdat het mis gaat en de pest uitbreekt. Ineens zijn er beelden in overvloed. Gedode varkens die met grote grijpers in een container werden gesmeten. Overvolle stallen. Een stapel levenloze biggetjes. Bio-industrie: gewoon verbieden, denkt de schrijver J.J. Voskuil. Hij plaatste onlangs een oproep in verschillende kranten waarin hij mensen vraagt een paginagrote advertentie van die strekking mede te ondertekenen. Ik twijfel, want is dat niet veel te naïef? Verbieden - dat zal toch wel nooit gebeuren. Maar wat doe je wel?

Panklaar

Niet veel, zo blijkt. Volgens het productschap voor vee, vlees en eieren is de vleesconsumptie de eerste helft van dit jaar stabiel gebleven. Ondanks 'gekke koeienziekte' BSE en ondanks de varkenspest. Iets minder varkensvlees werd er gegeten. Maar weer meer kip, gehakt en panklare producten. Na een terugval begin vorig jaar in verband met BSE zit rundvlees ook weer in de lift. Kortom: de meeste mensen doen niet veel anders dan ze altijd al deden. De macht der gewoonte waarschijnlijk.

Toch laat het dierenleed veel mensen niet geheel onverschillig. "Die ellende met die varkenspest? Het is een bevestiging dat de vleesindustrie niet deugt", vindt Suzanne Brink (30). "Ik vind het echt een uitwas van onze maatschappij." Toch ziet ze er niets in om vegetariër te worden. "Ik heb geen zin om zo calvinistisch te zijn en mezelf dingen te ontzeggen. Ik wil niet volgens principes leven." Zo was het vroeger thuis en daar heeft ze genoeg van. "Er moet gevoel bij komen", vindt Brink nu. "Ik laat vlees pas staan als ik echt een gevoel van weerzin krijg. En dat is nu niet zo. Wel ben ik meer doordrongen van het probleem, waardoor ik minder vlees eet. Het is zeker geen prettig gezicht, die beelden op de televisie. Maar zolang ik met mate vlees eet, kan ik het verdragen. Het heeft ook met tijd te maken. Als ik meer tijd heb, ben ik over het algemeen wat liever voor de wereld." Als de supermarkt biologisch vlees zou verkopen, zou ze dat nemen. "Maar ik ga niet met een koeltasje helemaal naar zo'n winkel aan de andere kant van de stad."

Rein Hannik (38) heeft er wel een flinke fietstocht voor over. Alles liever dan 'martelvlees', zoals hij niet-biologisch vlees noemt. Hannik vindt het principieel fout om dieren te doden, maar hij eet toch vlees. Biologisch vlees, om zijn geweten te ontlasten. Hij is ook een tijdje vegetariër geweest, maar dat was te ingewikkeld. In een restaurant of bij vrienden kiest hij wel voor vegetarisch.

Mirke Beckers (32) herinnert zich nog uit haar studententijd hoe ze dichtbij de Unoxfabriek in Nijmegen woonde en hoe daar op gezette tijden een wagen met krijsende varkens werd afgeleverd. "Er was altijd wel een student die in die fabriek werkte en we hadden het daar regelmatig over." Maar consequenties trok ze er niet uit. "Toen die BSE in het nieuws kwam, zat ik erg te twijfelen", zegt ze. "Omdat het niet echt gevaarlijk leek, ben ik gewoon vlees blijven eten. Maar bij die varkens

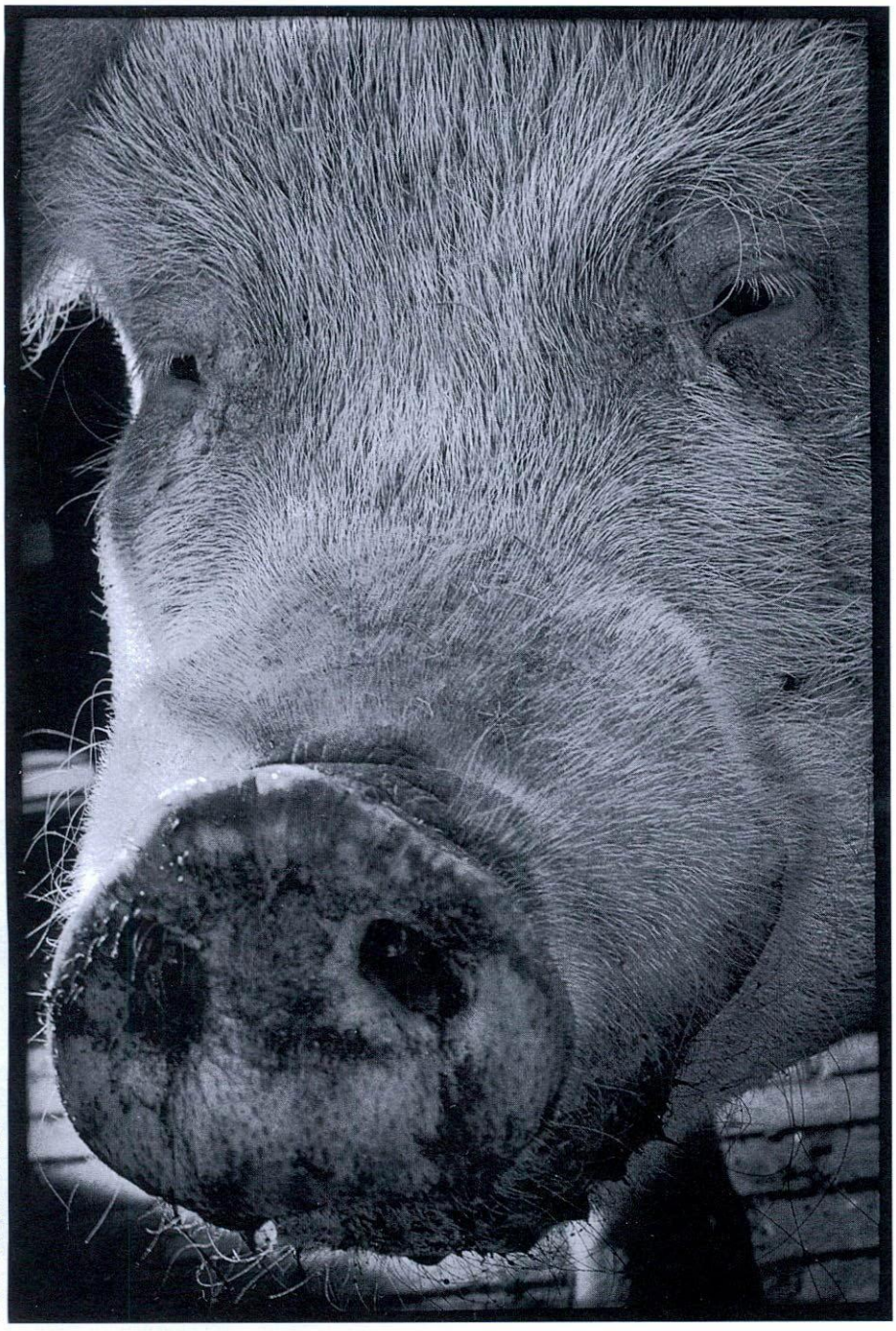

FOTO: ARENDA OOMEN

Jojo, negen jaar

vond ik het ineens zo schrijnend. Afgrijselijke beelden. Vooral dat dat maar doorgaat, dat ontzettende gefok."
Beckers is overgestapt op biologisch vlees. Dat heeft ze een paar maanden volgehouden, maar nu is dat helemaal afgezwakt. "Misschien omdat het uit het nieuws is", denkt ze.

Halsbrekende toer

"Die varkenspest is een signaal dat de hele zaak uit zijn voegen is gegroeid", vindt Anjo van Toorn (36). "Als we over dertig jaar terugkijken, denk ik dat we geschokt zijn dat zoiets als de bio-industrie heeft bestaan." Hij maakt zich vooral zorgen om het gebruik van groeihormonen. In principe is de mens geen vegetariër, vindt hij, "maar de bio-industrie geeft je te denken of het wel zo gezond is om vlees te eten." Hij eet nu toch vaker vegetarisch, soja of eieren of vis. Dat is wennen. "Je bent opgegroeid met het idee dat je elke dag vlees eet. In het begin heb je het gevoel dat er iets ontbreekt. Dat gaat langzaam over." Als hij het kan vinden, eet hij groen vlees. Scharrelvlees dus. "Maar ik ga er geen halsbrekende toeren voor uithalen."
Een enkeling gaat zo ver als Monique van Geest (19). Op haar achtste hoorde ze bij *Achterwerk in de Kast* de uitspraak: 'vleeseters zijn doodeters'. En sindsdien kon ze geen vlees meer zien. De laatste jaren is ze zelfs veganistisch geworden. Dat betekent dat ze in het geheel geen dierlijke producten meer wil gebruiken. Dierlijk vet in bijvoorbeeld koekjes, honing, melk, leren schoenen: het is allemaal taboe. "Het is een soort afkeer geworden voor alles wat dierlijk is", zegt Van Geest. "Terwijl ik het in eerste instantie deed uit liefde voor dieren, dat is wel vreemd."
Zo principieel als Van Geest is bijna niemand. De meesten gaan niet verder dan uit schuldgevoel wat halfbakken maatregelen nemen. Zo doe ik het zelf ook. Sinds de varkenspest koop ik biologisch vlees. Volgens Jaap Visser, directeur van de slagerijgroep *De Groene Weg*, ben ik niet de enige. "Het aantal klanten en de gemiddelde besteding is de laatste tijd toegenomen", zegt hij. Vooral uit gezondheidsoverwegingen, is zijn indruk. Maar mij gaat het vooral om het idee dat de dieren een beter leven hebben, al weet ik niet eens precies hoeveel beter dat leven daadwerkelijk is. Misschien wil ik dat wel zo houden ook, want stel je voor dat het tegenvalt, wat moet je dan? Daar komt bij dat de biologische slager vlak naast de dichtstbijzijnde supermarkt ligt. Zou ik ook veertig minuten fietsen voor een goed geweten? Ik betwijfel het.

'Ik laat vlees pas staan als ik echt een gevoel van weerzin krijg'

Ondertussen kan het geen kwaad om dat geweten een beetje op de proef te stellen. Daarvoor moet je kennelijk met enige regelmaat geconfronteerd worden met de werkelijkheid achter de keurig gerangschikte karbonaadjes bij de slager. In de woorden van schrijver Geert Mak: "Een enkele koe loopt los rond, maakt nog een paar laatste sprongen, glijdend en struikelend over de gladde mest op het beton, het schuim op de bek. En de hele hal is vervuld met geloei, geblaat en gegil, met gejammer, met schreeuwend leed." Wie daar niet door wordt beroerd, moet wel een hart van steen hebben. ■

Deze zomer hebben psychiaters een nieuwe stoornis ontdekt: ziekelijk Internet-gebruik. Verslaving aan 'chatten' - praten per computer - en 'e-mailen' - briefjes sturen van de ene computergebruiker naar de andere. Vooral mensen met niet-technische beroepen blijken snel in de greep van het chatten te komen. Wat de echte verslaafde op het net zoekt, heeft niets met techniek of computers te maken, maar met gezelligheid, aanspraak, opwinding. Ze zoeken een sociaal netwerk van mensen die ze nog nooit hebben gezien maar wel als 'vrienden' beschouwen. En het werkt! Totdat je ziek wordt.

DOOR YOEKE NAGEL

'Hi', verschijnt in een klein venstertje op het beeldscherm

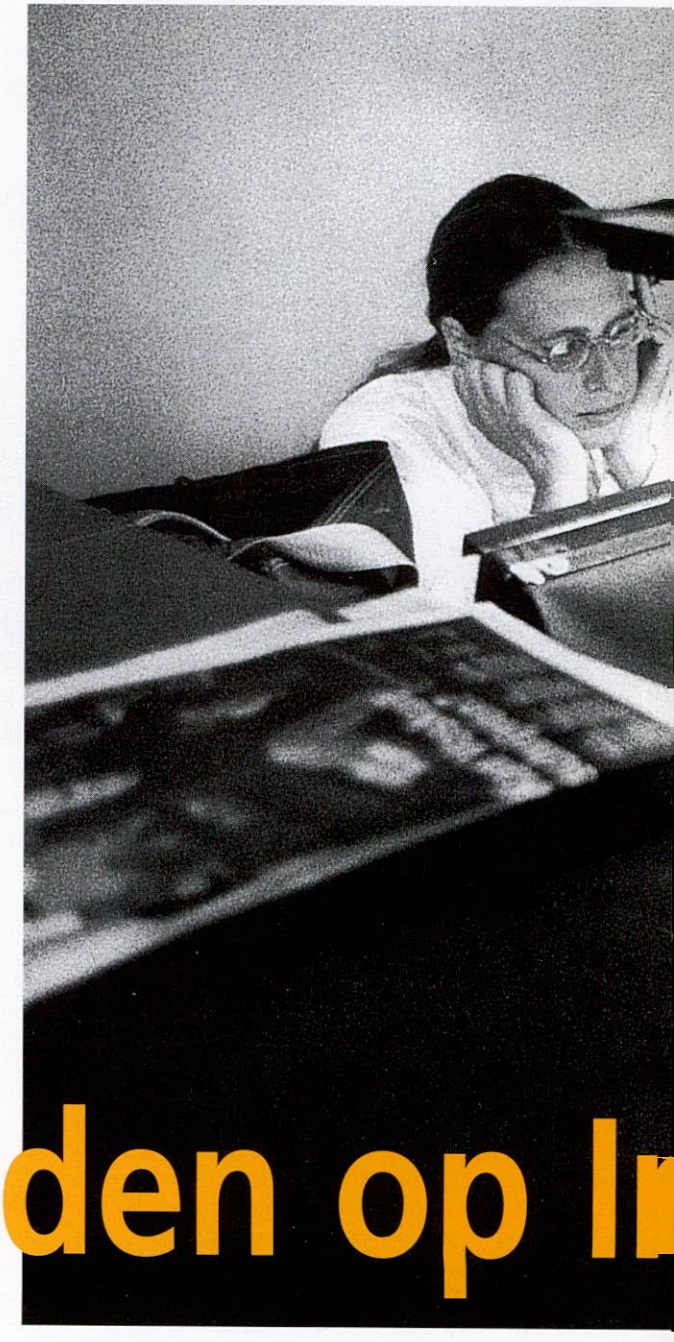

Het nieuwe buurthuis:

Al je vrienden op I

In een Amsterdamse kroeg zitten zo'n zes mensen. Allemaal in een andere hoek. Ze hebben een biertje naast zich en een computerscherm met een toetsenbord voor zich. Ze zwijgen en typen. Soms barst er eentje in lachen uit, kijkt wat beschaamd om zich heen en typt weer verder. Het Internet café. Terwijl ze geen woord wisselen met anderen in diezelfde kroeg, hebben ze boeiende en levendige 'chats' met iemand aan de andere kant van de wereld soms. Even meekijken op het scherm?

'Hi' verschijnt in een klein venstertje op het beeldscherm.

'Hello honey', typt de sprieterige twintiger met bril opgewekt terug.

'How old are you?'

'36', liegt hij glashard. 'Want me to cyber you way up to Mars and back?'

'Will you come with me?', informeert Honey op het scherm. En dan begint het. De jongeman typt in wat hij zoal met Honey zou doen als ze hier was. Zij typt haar reacties in de vorm van een genietend 'hmmmm' of een '?' bij onduidelijkheden, en biedt haar fysieke diensten aan, tot in detail beschreven.

Met een steeds roder wordend hoofd typt hij zijn boodschappen in en leest wat Honey terug schrijft. Hij weet dat niets van wat ze schrijft waar hoeft te zijn, het is niet 'In Real Life' . 'Honey' kan best een vijftiger in driedelig grijs zijn, die ergens met zijn laptopje op een saai kantoor de verveling zit te verdrijven. Hij kan drie maal daags krachtig de liefde bedrijven met een onbekende op het net, terwijl zijn vrouw op de bank zit te lezen en hijzelf ervan overtuigd is nooit vreemd te zijn gegaan. Het was immers niet echt. Tenminste de daad niet. Het contact is wèl echt; er zitten twee mensen van vlees en bloed, ergens in de wereld, achter hun computer, die dezelfde fantasie delen.

Na een kwartiertje typen vertrekt de jongeman naar het toilet en neemt even later duidelijk opgelucht weer plaats achter zijn scherm. Nu stapt hij een cyberkroeg binnen, waar tegelijkertijd 'Naughty and Willing' uit Zuid-Afrika, '&*66' uit Miami en de Franse femme

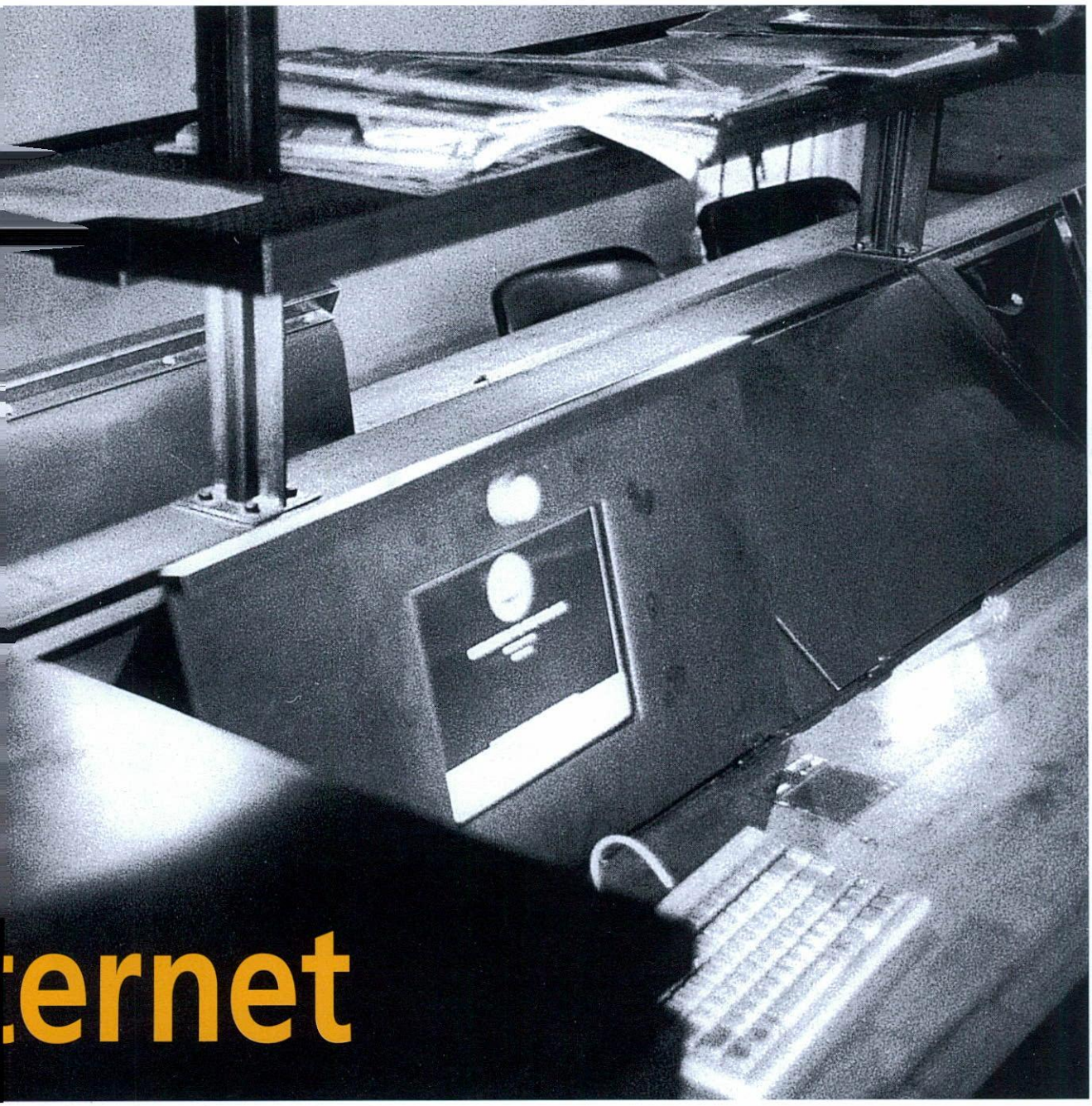

ternet

FOTO'S: CAECILIA VAN DER DRIFT

fatale 'M@rge' rondhangen. Ontspannen en ad rem reageert hij op alle drie tegelijk in onderhoudende conversaties over computers, politiek en films. Het is duidelijk dat hij een rijk sociaal leven heeft. Op Internet dan! Geen van deze mensen zal hij ooit ontmoeten. Dat is deel van het plezier. Het vrolijke, ongedwongen 'chatten' geeft de sensatie van intensief contact, een verbinding tussen twee geesten.

Het lichaam laat zich graag belazeren en reageert alsof werkelijk gebeurt wat op het scherm beschreven staat. Seksuele opwinding, maar ook hechte vriendschappen, nieuwe omgangsvormen en zelfs hevige verliefdheden slaan soms genadeloos toe. De enige voorwaarden zijn een levendige fantasie en wat typevaardigheid, daarmee heeft iedereen tegenwoordig een uiterst afwisselend en op maat gesneden seks- en sociaal leven.

De oppervlakkige beleefdheden die in het echte leven het gebrek aan belangstelling voor elkaar moeten maskeren vervallen. Een gemeenschappelijke interesse is het uitgangspunt, vandaaruit kan een diepgaand contact ontstaan. Net als in het echte leven. Je kunt ervoor kiezen om het oppervlakkig te houden of om opnieuw met dezelfde gesprekspartner af te spreken ('morgen, zelfde tijd, zelfde site') om elkaar beter te leren kennen. Heb je genoeg van je gesprekspartner, dan click je hem na een vriendelijk 'bye' weg. Geen probleem.

Sociale nul

De cyberwereld is een gemakkelijke wereld, zonder jaloezie, zonder verlegenheid, zonder mismaakten, zonder de last van een lichaam, een verleden, een accent. Op het net kun je elke dag opnieuw als een ander mens geboren worden, simpelweg door je 'nick-name' te veranderen. Dat geeft de suggestie van volledige anonimiteit en vrijheid voor experimenten. Je kunt nieuwe omgangsvormen uitproberen, kanten van jezelf wakker maken waar je je in het dagelijks leven voor zou generen, een andere werkelijkheid aantrekken alsof het een nieuwe jurk is. Wie vroeger een absolute sociale nul zou zijn, kan op het net vreselijk populair zijn.

Overigens staan volgens een Amerikaanse rechter werkelijkheid en cyberwereld minder ver van elkaar af dan je

Op zoek naar contact in het cybercafé

Achter hun computer delen twee mensen van vlees en bloed dezelfde fantasie

zou denken. Zo vond een Amerikaanse man in de computer van zijn vrouw hartstochtelijke e-mailtjes en 'chatlogs' aan van een ander. Hij vroeg echtscheiding aan op grond van 'vreemdgaan'. De rechter gaf hem gelijk, hoewel er nooit enig lichamelijk contact tussen de vrouw en haar cyberlover was geweest.

Kennelijk is het mogelijk om hechte vriendschappen op te bouwen zonder elkaar ooit gezien te hebben

Tandje door

Ik interviewde 'on-line' een aantal enthousiaste chatters over hoe cyberspace hun leven beïnvloedt. "Ik heb nu drie keer in de week contact met mijn zusje in Californië. Voor kleine nieuwtjes als een tand eruit bij de jongste ga je geen brief schrijven, maar met een snel e-mailtje blijf ik van alles op de hoogte", zegt de Nederlandse £i$a. Hiermee verwoordt ze een heel praktisch voordeel van e-mail. Een man van rond de twintig meldt dat hij al chattend heeft geoefend om in het echte leven wat zekerder van zichzelf te zijn. "Als ik nu ergens kom waar veel mensen zijn, een receptie of zo, denk ik: ik click gewoon op iemand. Daar ga ik dan mee praten. Ik voel me niet meer gepasseerd als ik geen onverdeelde aandacht krijg, iemand kan meer 'windows' tegelijk hebben openstaan. Vroeger zou ik me vreselijk zorgen maken of het geen onzin is wat ik zeg, nu denk ik: och, anders *delete* ik het weer. Dat kan in het echt natuurlijk niet, dat weet ik ook wel, maar voor mij is het een soort truukje waardoor ik in gezelschap minder zenuwachtig ben."

Omgekeerd spelen op het net vaak precies dezelfde dingen die je 'in real life' tegenkomt. Gedragscodes, roddel, achterklap, pesterijtjes, een gezamenlijk gevoel voor humor. Door de 'conference-rooms' op het net ontstaan hele vriendengroepjes, vaak rond een bepaald thema: computers, muziek, een ziekte. Kennelijk is het mogelijk om hechte vriendschappen op te bouwen zonder dat je elkaar ooit hebt gezien. Sterker nog, op het net heerst grote terughoudendheid als het gaat om ontmoetingen in levende lijve, zelfs bij mensen die elkaar al maandenlang elke avond eventjes 'chatten'. De toon van de conversatie op het net is nu eenmaal intenser, openhartiger en vooral frivoler dan in het echte leven. De grens tussen 'real life' en cyberland is er eentje met een ouderwetse slagboom.

Ontboezemingen in de veilige sfeer van de eigen computerruimte zijn snel gedaan. Zo had ik zelf een uitgebreide e-mail-wisseling met een collega over haar huwelijksproblemen. Toen ik later ook telefonisch eens naar de stand van zaken informeerde, was haar beschaamd blozen bijna hoorbaar: 'Oh ja, dat was jij hè, met wie ik het daarover heb gehad'. De vertrouwde stroom hartelijke en intieme cybertaal was doorbroken; cybercity en 'real life' kwamen met een hoorbare knal samen! Maar het sturen van mailtjes had haar wel over de drempel geholpen om haar hart te luchten, waardoor dat ook in een echt gesprek gemakkelijker werd.

Cyberhuwelijk

Veel chat-sites organiseren regelmatig bijeenkomsten, waar de grens naar het echte leven gezamenlijk kan worden overgestoken. Zo vertelt V%gel, een fervent chatster: "Het is soms erg leuk om elkaar eens in het echt te ontmoeten. Sommige bijeenkomsten zijn wereldwijd, hierdoor kom je nog eens ergens. Via het net vind ik zelfs in New York of Petersburg een plek om te overnachten. Opvallend is dat je het in het echt meestal met dezelfde mensen goed kunt vinden als met wie je leuk chat. Aan de andere kant: het is soms ook een wespennest. Zo raakte de groep mensen met wie ik regelmatig chatte bijvoorbeeld betrokken bij de affaire tussen Do en mij. Hij werd verliefd op me, via het net. Ik ben bij hem geweest en schrok me rot hoe hij eruit zag. Hij kon prachtig schrijven, maar ik vond hem totaal niet aantrekkelijk. Toen het uiteindelijk niet bleek te gaan tussen ons, bemoeide iedereen zich ermee. Elke dag kreeg ik wel drie mailtjes van anderen die me vertelden dat ik hem niet moest laten vallen, omdat hij het al zo moeilijk had en zo."

Er zijn ook succesvolle grensoverschrijdingen: *¥Ω, een vrouw van (waarschijnlijk) veertig, vertelt: "Na mijn scheiding zat ik alleen, met twee kinderen, in een stad waar ik niemand kende. Via het net kon ik toch mijn hart

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur-testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook nog zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 521 90 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam ..... v / m

adres .....

pc / plaats .....

telefoon .....

H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

UVH
UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK
UTRECHT

een nieuwe menswetenschap

DE MOOISTE STUDIE IS DE MENS

Zoek je een opleiding die zowel theoretisch als praktisch de mens en zijn vragen centraal stelt? En dat het liefst op een universiteit waar het klimaat persoonlijk is en massacolleges niet voorkomen? Misschien is de studie humanistiek een goede keuze. Humanistiek is de interdiscipline die vanuit humanistische perspectieven filosofie, ethiek, psychologie, sociologie, pedagogiek, geschied- en religiewetenschappen met elkaar verbindt. En dit alles in een zesjarige, wetenschappelijke beroepsopleiding in de binnenstad van Utrecht.

In het studiejaar 1997-1998 organiseren wij drie voorlichtingsdagen en wel op 8 november 1997, 14 maart en 6 juni 1998. Ook bestaat vanaf november weer de mogelijkheid om een collegedag op de UvH mee te lopen.
Ben je hierin geïnteresseerd en/of wil je meer informatie, stuur dan de bon in. Bellen kan ook: (030) 239 01 00.

BON

☐ Ik kom naar de voorlichtingsdag op 8 november.
☐ Stuur mij informatie over de opleiding.
☐ Ik wil deelnemen aan een meeloopdag.

Naam: _____ m/v

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Stuur naar de Universiteit voor Humanistiek.
Antwoordnummer 4031, 3500 VB Utrecht. *(postzegel niet nodig)* *H7/10*

luchten, er was altijd een luisterend oor voorhanden. Ik heb aan die periode heel wat goede vriendschappen overgehouden. Eentje daarvan is uiteindelijk uitgemond in een ontmoeting. We kenden elkaar eigenlijk al door en door; eerst door eindeloos te chatten, later ook door e-mailtjes uit te wisselen. We zijn zelfs op het net getrouwd. Een cyberhuwelijk in een cyberkapel. Dat was voordat we elkaar zelfs ooit maar hadden opgebeld. In het echt klikte het ook direct. Door al dat gechat kenden we zelfs elkaars bedgeheimen al. Hierdoor was alles heel vertrouwd."

De cyberwereld is een gemakkelijke wereld, zonder jaloezie, zonder verlegenheid, zonder de last van een lichaam, een verleden, een accent

Blonde vamp

Waarschijnlijk is zo'n klik vrij uniek. Veel meer chatters melden dat een ontmoeting in het echte leven hen zwaar teleurstelde. Kennelijk zijn uiterlijk, fysieke aanwezigheid en uitstraling toch bepalender voor onze contacten dan we onszelf willen toegeven. C@rla:o): "Chatten komt niet in de plaats van lijfelijke contacten, maar staat er naast. Op het net begin je met de essentie, het belangrijkste wat er te bespreken is. Heb je humor? Wat interesseert je? Hoe denk je over de wereld? Heb je fantasie? Ben je goed in bed? Bij 'echte' ontmoetingen is dat toch ook het belangrijkste wat je wil weten? In cyberspace gaat het eindelijk om wat werkelijk belangrijk is. Wie gehandicapt, dik of lelijk is, maakt evenveel kans als een blonde vamp. Ik ben ervan overtuigd dat contacten via Internet de omgangs-normen van de toekomst gaan bepalen. Ik hoop dat in elk geval."

Als communiceren via Internet inderdaad de omgang gaat veranderen, zal dat heel wat overhoop halen. Meer internationale contacten bijvoorbeeld. En minder formaliteiten. Een e-mailtje bestaat meestal uit een enkele mededeling zonder de beleefdheidsformules als 'zeer geëerde heer of mevrouw' of 'met hoogachting'. 'Sorry, ik kan de informatie die je vroeg niet vinden', mailt een zakenrelatie. Bij een officiële mededeling per brief zou je niet eens de moeite nemen om daarop te reageren. Maar met een e-mailtje is een simpele druk op 'Reply' al voldoende om een vriendelijk niemendalletje terug te sturen.

Behulpzaam

Wie een ontdekkingstocht door cyberspace wil ondernemen, is vaak beter af dan wie dat in het echte leven wil doen. Elke cybervoorbijganger die je op het net aanclickt, zal je vriendelijk en behulpzaam de weg wijzen naar boeiende sites in je eigen interessesfeer, zet een zoektocht in als je speciale informatie nodig hebt, informeert later nog eens uitgebreid per e-mail hoe het je bevallen is. Een zorgzame samenleving? Wel zeker!

Zó zorgzaam dat de verleiding groot is om te besluiten de rest van je leven in cyberspace te blijven. In het onderzoeksrapport van de Amerikaanse psychologe Kimberley Young naar ziekelijk Internet-gebruik wordt melding gemaakt van mensen die zo'n 38 uur per week chattend doorbrengen. De gemiddelde werktijd op het net is acht uur per week. Je sociale leven bloeit er beslist van op.

Tenminste, op het net. Als je ziek wordt en al je vrienden zitten vast in je computer, heb je daar natuurlijk niet veel aan. Elke cyberactiviteit is immers puur een activiteit van het brein, een verbinding tussen geest en geest, waarbij het lichaam uiteindelijk schromelijk tekort komt. Maar is dat een reden om er bang voor of vies van te zijn? We zullen met deze nieuwe, aanvullende manier van contacten leggen moeten leren omgaan. Of, zoals C@rla:0) zegt: "Je moet er niet moeilijk over doen. Dit kind is geboren. Je kunt het echt niet meer terugstoppen." ■

Algemene Leden Vergadering op 8 november in Utrecht

In de vorige Humanist kondigden we de ALV al aan, maar konden we nog geen melding doen van de exacte locatie. Die maken we hierbij bekend: het Sint Bonifatius College, Burg. Fockema Andreaelaan 7 in Utrecht. Leden zijn van harte welkom. U moet zich dan wel opgeven door gebruik te maken van de speciale kaart die in het vorige (september)nummer van de Humanist was gehecht. U krijgt de benodigde vergaderstukken, inclusief routebeschrijving, dan zo snel mogelijk thuisgestuurd.

Leerkrachten HVO gevraagd!

Er is grote behoefte aan gediplomeerde leskrachten door uitbreiding van het HVO op de scholen. Humanistisch Vormingsonderwijs (HVO) stimuleert kinderen op creatieve wijze tot zelfstandig oordelen en handelen. In dit vak wordt aandacht besteed aan het leren omgaan met waarden en normen. Wekelijks volgen ruim 35.000 leerlingen HVO op openbare en algemeen bijzondere scholen in het basisonderwijs. Het Pedagogisch Studiecentrum HVO geeft een cursus die opleidt tot HVO-gevende. De cursus start in oktober en zal het eerste jaar 40 dagdelen duren (eenmaal per week een dag en één weekend); het tweede jaar is een praktijkjaar (20 dagdelen).

Kosten: *f*600,- voor de gehele opleiding inclusief studieboek. Belangstelling? Bel of schrijf direct voor een informatiepakket! Pedagogisch Studiecentrum HVO, Plompetorengracht 21, 3512 CB Utrecht, tel. 030-2341700.

DOOR GERT VAN DIJK

Internet. Een overstelpende hoeveelheid informatie, alle menselijke kennis binnen enkele seconden per telefoonkabel in de huiskamer. Althans, zo willen de aanbieders van Internetabonnementen ons doen geloven. Maar alle informatie van de wereld is natuurlijk overbodig als geen antwoord wordt gegeven op prangende (levens)vragen. En de belangrijkste vraag is nog altijd: wat is de zin van het leven?
Is het antwoord op Internet te vinden? Een surftocht langs vierhonderdduizend antwoorden.

Vraagje op Internet:

Wat is de zin van het leven?

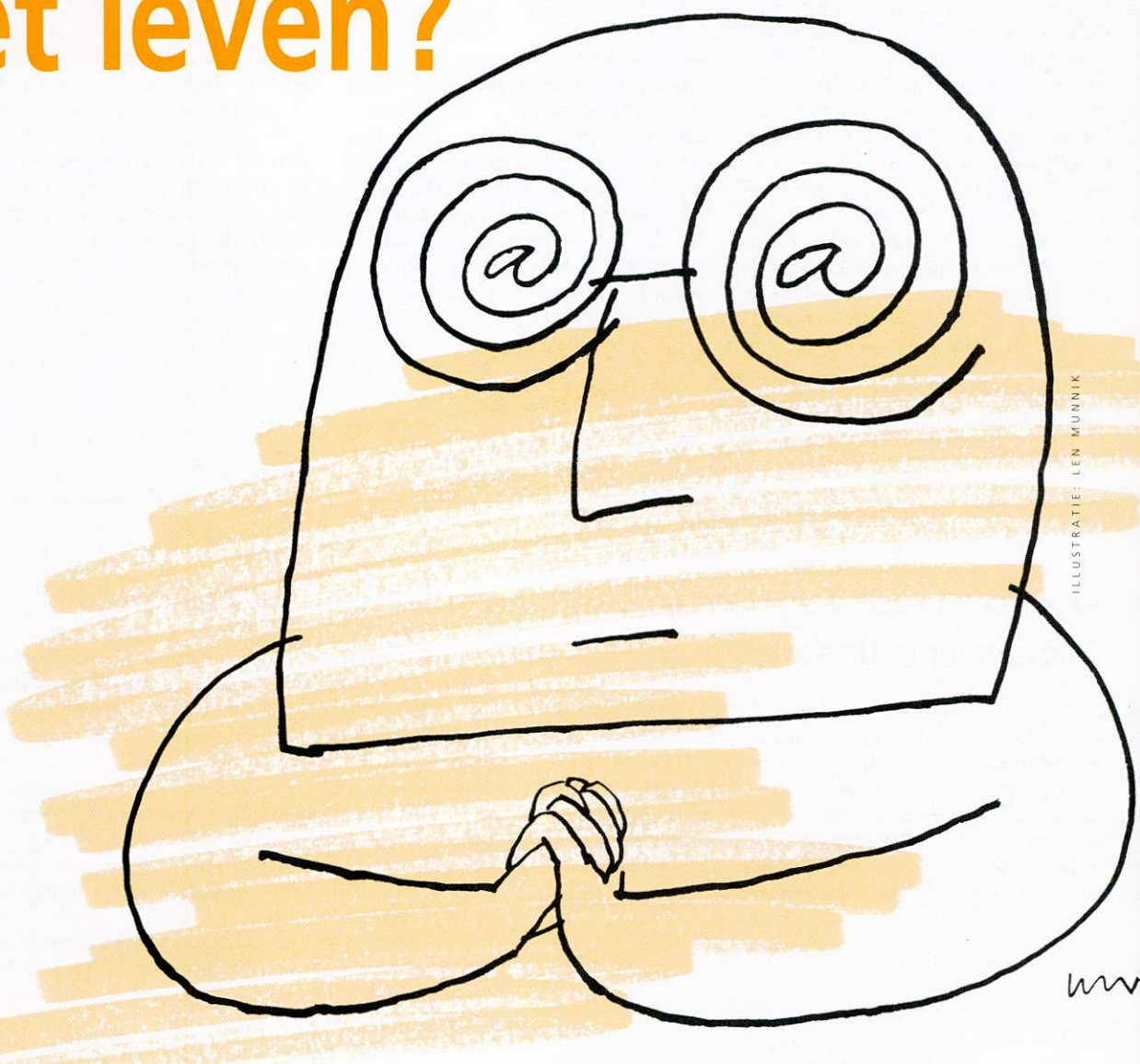

ILLUSTRATIE: LEN MUNNIK

De zin van het leven is een zeer geliefd onderwerp op Internet. Wie op een van de populaire zoekprogramma's *the meaning of life* (de zin van het leven) intypt, krijgt als resultaat bijna vierhonderdduizend (!) Internetpagina's die op een of andere manier over de zin van het leven gaan.
Gelukkig zijn ze niet allemaal van evenveel belang voor de serieuze speurder naar zin. Zo is er een enorme verzameling pagina's die over de Monty Python-film *The Meaning of Life* gaan. Videoclips, foto's, geluiden en verhalen: de Monty Python liefhebber kan het allemaal zonder enige moeite vinden. Maar wij zijn natuurlijk op zoek naar de echte zin van het leven, niet naar beroemde uitspraken van John Cleese, hoe zinvol die soms ook zijn.
Veel Internetters weten niet zo goed raad met de vraag. Tijdens mijn surftocht krijg ik regelmatig boodschappen op het scherm als 'Wij zijn nog op de vraag aan het studeren. Als we er uit zijn hoort u het als eerste', of, ook heel grappig: 'Het document met de zin van het leven is tijdelijk niet opvraagbaar.'
Anderen komen na een lange zoektocht met verrassende antwoorden op de proppen. Zo is Asa Jones uit Ohio van mening dat de zin van het leven 'voor de gehele mensheid is gelegen in het maken, gebruiken en vereren van isolatietape'. Anderen zijn bondiger. Steven Durinky (ook uit Ohio!) formuleert in de *Amateurs Guide to the Meaning of Life* een wel heel onconventioneel antwoord: 'DO!' (doen!). Douglas Adams oppert het getal 42 als antwoord. Hij heeft daar duidelijk over nagedacht: het feit dat iedereen weet dat de zin van het leven *niet* 42 is, betekent volgens hem dat we heel goed weten wat de zin van het leven dan *wel* is.
Tja, zo kun je alle vragen des levens wel beantwoorden. Dan zijn de traditionele antwoorden - die uiteraard ook in overvloed te vinden zijn op Internet - toch leuker: 'De zin van het leven is gelegen in het eerbiedigen van de Wil van God' en 'Zij die God volgen komen altijd op hun bestemming'. Kijk, dan weet je tenminste meteen waar je aan toe bent, ook al vertelt niemand er ooit bij wat die Wil of Bestemming dan precies inhoudt. Gelukkig zijn er ook mensen die er een democratischer christendom op nahouden: *Vote Jeremy for God in '98*. Uiteraard compleet met *online* stembiljet.

Zelf zoeken

Wie ook via Internet op zoek wil naar de zin van het leven, kan bijvoorbeeld beginnen op http://www.yahoo.com/arts/humanities/philosophy/personal/meaning_of_life. Hier is een groot aantal *links* naar andere, gerelateerde sites te vinden, zoals naar http://www.aristotle.net/~diogenes, die site waar de echte zin van het leven te vinden is.
In de nieuwsgroep talk.philosophy.humanism worden uitgebreide en levendige discussies over de zin van het leven en andere belangrijke kwesties gehouden.
Http://www.SecularHumanism.org/ en http://www.codesh.org/iheu bevatten beide een groot aantal links naar sites over humanisme.
Monty Python fans kunnen het best beginnen op de *Monty Pythons Completely Useless Web Site*: http://www.intriguing.com/MP.
Het e-mail adres van de auteur is gertvandijk@compuserve.com, dat van de Humanist hv@euronet.nl.

Sombere meneer

De anonimiteit op Internet, die sommigen zo'n nadeel vinden, maakt dat de meeste mensen heel openhartig hun persoonlijke mening over de zin van hun leven ventileren. Zo heeft een 16-jarig Australisch meisje twee keer in haar leven de zin van het leven ervaren, een keer tijdens het bodysurfen in New South Wales en één keer tijdens een concert van Pearl Jam.
Maar er zijn ook mensen die een heel ander soort leven leiden en kennelijk nooit gaan bodysurfen. Zenplanet@aol.com schrijft: 'Waar praten jullie over? De zin van het leven? Je staat op, rijdt om niet te laat te komen als een dolle naar je werk en lijdt vervolgens acht en een half uur lang onder de nukken van je chef. Je rijdt in de file naar huis, eet, hangt op de bank voor de TV en gaat slapen. Dan sta je weer op en doe het allemaal nog een keer. Doe dit zo'n dertig jaar, 5 of 6 dagen per week en dan ga je dood. Einde van de zin van het leven!'
Gelukkig kun je op Internet altijd rekenen op een bemoedigende reactie. Een anonieme Internetter is zo vriendelijk om

'Ik heb twee keer de zin van mijn leven ervaren: bij het bodysurfen en bij een concert van Pearl Jam'

deze wat sombere meneer een hart onder de riem te steken: 'Neem het leven niet te serieus, *you'll never get out of it alive*'.

Voor velen blijkt ook de natuurwetenschap een belangrijke bron voor de zin van het leven. Daarbij worden soms verrassende verbanden gelegd. Volgens Woo@stanford.edu is 'de zin van het leven gelegen in de vermenigvuldiging van DNA en daarom is je familie het belangrijkste wat er is, want je kinderen zijn immers de dragers van jouw DNA.' Of de kinderen er ook prijs op stellen om louter als dragers van DNA gezien te worden, wordt wijselijk in het midden gelaten.

Een interessante vraag wordt opgeworpen door iemand die zich Diogenes noemt: *waarom* bent u eigenlijk op zoek naar de zin van het leven? Hij (zij?) oppert verschillende mogelijkheden: 'ben je misschien ongelukkig, depressief, voel je je overbodig, is je iets heel ergs overkomen of lijd je onder het vele geweld in de wereld?' Wie alle vragen met 'nee' heeft beantwoord, mag verder naar de volgende pagina, waar de zin van het leven dan eindelijk uit de doeken wordt gedaan. Als je daarvan kennis hebt genomen, hoef je alleen nog maar je e-mail adres achter te laten. Men houdt je dan op de hoogte als de zin van het leven verandert. Handig!

Frank Groothof, acteur in jeug

'Ik moet op zo'n podi
geen kunst staan te d

Wie kent hem niet, Frank van Sesamstraat? Generaties kinderen zijn met hem opgegroeid. Voor veel pubers van nu is Frank de held van hun kinderjaren. Maar ook met zijn jeugdopera's trekt Frank Groothof sinds jaar en dag volle zalen. Op muziek van Mozart, Beethoven of Monteverdi laat hij mythologische figuren en verhalen tot leven komen. Hij doet dat met veel verve en humor. Altijd weer springt zijn ongekunsteldheid in het oog. "Mijn speelstijl ontleen ik aan de manier waarop kinderen spelen. Die gebruiken ook alles wat hen voorhanden komt. Maar het mag er dan gemakkelijk uitzien, het is ongelooflijk hard werken. Een opera is voor mij elke keer een bevalling."

DOOR MIRRE BOTS

æra's en Sesamstraat:

n

en'

k Groothof speelt
s Godoenov

FOTO: JOHAN VIGEVENO

Hij woont, met vrouw en zes kinderen, op een boerderij in de kop van Noord-Holland, net onder de rook van Amsterdam vandaan. Een plek waar men nog van landschap kan spreken en waar nog ruimte is. Ruimte die door zijn kinderen vooral wordt benut om te spelen, zo blijkt. Rond het huis staan diverse speeltoestellen, slingert her en der een verdwaalde skelter rond en in een van de bomen is de onvermijdelijke boomhut te ontwaren. Een waar Walhalla voor kinderen, zo kan ik als stadse alleen maar concluderen. Zijn zoon wijst me vriendelijk de weg. "Als je boven bent, moet je maar roepen, we hebben hier geen bel."

Frank Groothof is in zijn kantoor druk met regelen, want zijn nieuwste opera *Boris Godoenov* op muziek van Moesorgski is geen eenmansproductie, zoals een aantal van zijn eerdere opera's waarin hij zichzelf slechts met behulp van een geluidsband begeleidde. Evenmin wordt deze met een muziekgezelschap van vier personen op de planken gebracht, zoals meer recent *De thuiskomst van Odysseus* of *Don Giovanni*. Nee, het is een echte 'grand opera' geworden, waar maar liefst twaalf personen aan meedoen. Dat heeft een hoop logistieke rompslomp tot gevolg. Groothof: "Dat ik het deze keer zo groots heb aangepakt, komt omdat het een koningsdrama is en daar hoort grandeur bij. *Boris Godoenov* gaat over een kroonprins die eigenlijk geen tsaar wil worden, juist omdat hij bij zijn vader, Iwan de Verschrikkelijke, heeft gezien waar macht toe kan leiden. Hierdoor ontstaat er een vacuüm in Rusland, waar de machtsstrijd in losbarst. Juist om te laten zien wat de honger naar macht teweegbrengt, wilde ik nu eens groot uitpakken: met kostuums, decor en musici. Ik heb nog getwijfeld of ik het niet met oude lappen zou doen, maar dat vond ik niet passen bij alle geld en rijkdom die bij zo'n machtig tsarenrijk horen."

Dat het voor kinderen van deze tijd een onherkenbaar of te zwaar thema zou zijn, wijst hij resoluut van de hand. "Je moet het natuurlijk wel naar kinderen toebrengen! De prins wil in feite hetzelfde als alle kinderen: kamperen, buiten spelen. Maar dat mag niet. Hij zit opgesloten in het paleis. Dus hij verdwijnt stiekem. Dat is voor kinderen heel begrijpelijk. De opera gaat in feite over het schuld- en boetegevoel. Ook dat kennen kinderen uit eigen ervaring. Bovendien laat ik het goed eindigen, want waarom zou ik ze met een nachtmerrie naar huis sturen? In het echte verhaal is dat niet zo. Maar kinderen willen graag dat het gelukkig afloopt."

Kinderen - zeker van tien, twaalf jaar voor wie zijn opera's zijn bedoeld - lopen echt wel warm voor opera, is zijn ervaring. "Na de voorstelling komen er altijd wel een paar naar me toe die zeggen: 'Ik vond het gaaf'. Een groter compliment kan ik niet krijgen. Ik nodig voor mijn premières ook nooit de pers uit. Als kinderen anderhalf uur ademloos zitten te kijken, zegt me dat genoeg.

Nu is opera natuurlijk ook ijzersterk. Het is niet alleen schitterende muziek, maar ook nog met een fantastisch verhaal erbij. De emotie krijgt een stilering in de muziek. Kinderen zijn daar heel ontvankelijk voor. Net zoals voor mythen en sprookjes. De wereld zit voor hen vol onverklaarbare zaken. Ze houden zich bezig met God, dood, de hemel, onvoorwaardelijke liefde. Dat stormt door hun leven, volwassenen hebben hier soms geen weet van. Sprookjes en verhalen hebben de bedoeling om kinderen de wereld om hen heen uit te leggen. Maar je moet het verhaal wel op een manier vertellen die kinderen aanspreekt. En niet, zoals het Muziektheater doet, tweehonderd kaartjes voor *Rigoletto* tegen een gereduceerd tarief verkopen, in de hoop zo kinderen naar de opera te lokken nu het operapubliek ontzettend vergrijst. Dat vind ik echt een gemiste kans. Als de eerste opera-uitvoering niet klikt, ben je ze voorgoed kwijt. Dan denk ik: laat mij de *Rigoletto* toch doen! Hun eerste opera moet een klapper zijn."

Dat is Frank Groothof wel toevertrouwd. Hij maakt van elke opera een spektakel, speelt met een niet aflatende energie, is kolderiek, inventief, kind met de kinderen. Een ijshockeystick is een zwaard, een boomstronk een stervende hond en een skippybal het oog van de Cycloop. Serieuze aangelegenheden worden afgewisseld met eigentijdse grapjes. Een muziekdraaidoosje wordt 'de walkman van mijn oma' genoemd, een op zijn hoofd belande bh een 'bustehoedje'. Omdat hij bijna alle rollen zelf vertolkt, is hij zich voortdurend in een hoog tempo aan het verkleden. Daarbij improviseert hij er soms lustig op los. Als hij zich tijdens *Don Giovanni* als vrouw moet vermommen en hiervoor de rok van een dame uit het publiek wil lenen en zij wil dit pertinent niet, zegt hij doodgemoedereerd: 'Kom op, doe niet zo flauw. Ik heb voor jou altijd in Sesamstraat gespeeld!' Alles wat hij doet, lijkt bijna terloops op het toneel te ontstaan. Toch is dit maar schijn. Groothof: "Ik moet op zo'n podium geen *kunst* staan te doen. Dat prikken kinderen genadeloos door. Ik breng een opera met het gemak waar kinderen mee spelen, maar dat kost heel veel voorbereiding."

Dezelfde energie en toewijding legt hij aan de dag in *Sesamstraat*, het veel bekeken kinderkwartier voor de allerkleinsten, waar hij al meer dan vijftien jaar aan meewerkt. "Het succes van *Sesamstraat* zit 'm in het feit dat het iedere dag wordt uitgezonden op een tijd die voor kinderen belangrijk is, vlak voor het slapen gaan, en dat het over dingen gaat die heel direct met hun belevingswereld te maken hebben: een vervelende buurman, volwassenen die met hen willen spelen of juist niet, ruzie met een vriendje. De kinderen zijn de hoofdfiguren. Zij kijken tegen de rare volwassen wereld aan wereld.

De wereld in het theater daarentegen gaat veel meer over de echte wereld met alle narigheid van dien. Kinderen maken ook alles aan narigheid mee, daar moet je ze serieus in nemen. Dat kinderen *Idomeneo* niet zouden begrijpen, een opera over een koning die zijn zoon offert omdat hij dat aan de goden heeft beloofd, is flauwekul. Ze begrijpen dat heel goed. Kinderen worden

Sesamstraat wordt met zoveel zorg en liefde gemaakt omdat veel kinderen er in hun eentje naar kijken

FOTO: PAUL TOLENAAR

nogal eens geofferd aan de ambitie van hun ouders. Dat vinden ze helemaal niet leuk. Veel kinderen van tien, elf, twaalf zijn boos op hun ouders, ze zijn brutaal, schelden hen uit. Eigenlijk voelen zij zich emotioneel verwaarloosd, want hun ouders hebben nauwelijks de tijd genomen om iets samen met hen te doen, laat staan iets samen met hen te beleven, terwijl dat zo essentieel is in de relatie met je kinderen. Kinderen maken toch ook je geluk en rijkdom uit!

Kinderen worden nogal eens geofferd aan de ambitie van hun ouders

Natuurlijk is het goed dat vrouwen tegenwoordig de kans krijgen om hun creativiteit en ambities te ontplooien, dat ze niet twintig jaar van hun leven uitsluitend voor de kinderen hoeven te zorgen, waarna ze er opeens achter komen dat de bloei van hun leven voorbij is. Maar zolang vaders geen deeltijdbanen hebben, betalen de kinderen hier de rekening voor. *Sesamstraat* wordt ook met zoveel zorg en liefde gemaakt, omdat wij ons realiseren dat veel kinderen er elke avond in hun eentje naar kijken."

Met zorg gemaakte kinderprogramma's zijn er gelukkig meer, zoals VPRO's *Achterwerk*, maar ze zijn in de minderheid en staan in schril contrast met de gemakkelijk te consumeren rommel en lukraak aangekochte tekenfilms waar de meeste kinderprogramma's bol van staan. *Kindernet*, *Telekids*, hij heeft er geen goed woord voor over. "Ik kan het zelf ook niet krijgen. Wij hebben ervoor gekozen om alleen Nederland 1, 2 en 3 te kunnen ontvangen. Dat is weleens jammer, want dan kun je ook de paar goede dingen, zoals de BBC, niet zien. Maar eigenlijk taal ik niet naar tv, het is mij te passief. Wij hebben bewust die keuze gemaakt, omdat kinderen dat zelf niet kunnen. Kinderen zijn niet selectief als het op televisie kijken aankomt."

In die zin vindt hij het ook jammer én verwerpelijk dat de NOS overstag is gegaan voor reclame in het jeugdblok. "Het is het enige blok waarin nog rust was. Ik zie het als een soort cadeautje voor kinderen. Het is hun venster op de wereld. Dat je daar puur vanwege commerciële redenen allerlei snelflitsende en verkeerde impulsen in gaat stoppen, begrijp ik niet. Op grond van die impulsen vormen ze hun interesse en smaak."

Hoe is de verdeling van taken in jouw gezin? Hebben jouw kinderen je wel genoeg gezien?

"Niet altijd. Mijn kinderen zeggen ook weleens tegen me dat ik er te weinig ben. Dat doet me pijn. Maar ik heb altijd wel geprobeerd om regelmatig thuis te zijn, ook deel uit te maken van hun dagelijkse leven, ze naar school te brengen en dergelijke. Dat is ook mijn belangrijkste motivatie geweest om uitsluitend kindervoorstellingen te gaan doen. Zo kan ik er meer voor hen zijn. Maar er zijn ook tijden geweest dat ik heel veel heb gewerkt, dan deed Ank het merendeel. Wel hebben we altijd geprobeerd om heel zorgvuldig te zijn in de omgang met de kinderen. We geven hen veel respect en ruimte, vooral geestelijke ruimte, nemen hun gevoelens serieus. Ik heb met al mijn kinderen, van de jongste van zeven tot de oudste van twintig, een heel goede relatie. Ik merk dat aan alles. Ze zitten lekker in hun vel, het gaat goed met hen op school. Al hebben ze ook hun problemen, hoor, maar daar kunnen we vertrouwelijk over praten. Een van mijn zoons wordt bijvoorbeeld soms geslagen. Ik moet dan vreselijk mijn best doen om niet in te grijpen en naar de vader van die rotjongen toe te stappen. Maar hij wil het zelf oplossen. Het enige dat ik vraag, is: 'Kun je het nog aan?' Als ik iets heb geleerd, is het dat je kinderen zoveel mogelijk hun eigen gang moet laten gaan. Je moet niet te veel willen bedisselen of verbieden. Zorg ervoor dat je eigen ding met je kind goed is. Daar gaat het om."

Hij wil vooral niet als een modelouder overkomen, want dat is hij niet. "Wij zijn ook zoekende. Wij weten vooral hoe we het niet willen, namelijk zoals het vroeger in onze jeugd ging. Toen was er helemaal geen respect voor kinderen, je werd gekleineerd. Je kreeg eerst een draai om je oren, pas daarna werd er gevraagd wat er aan de hand was. Onze ouders hadden het vooral druk met overleven. Dat was niet alleen in ons gezin zo, maar in de meeste gezinnen. Mijn vader was eigen baas, maar hij kon het zout in de pap niet verdienen, zeker niet toen er elf kinderen waren. Maar hij bracht ons wel liefde voor de muziek bij, luisterde op de radio naar opera's, nam ons mee naar het Gregoriaanse koor waarin hij zong. En 's zondags mochten we, als hij genoeg had verdiend, een fiets huren voor een uur, want zelf hadden we geen fietsen. Dat vond ik machtig. Evenals het vele buiten spelen dat we hele dagen deden. Kom daar nu maar eens om. Maar je gevoelens, die deden er niet toe, daar was geen aandacht voor. Het gevoel dat je er mocht zijn, zoals mijn kinderen dat wel kennen, heb ik als kind te weinig gehad. Misschien moet ik daarom altijd wel op het toneel staan: om mezelf te bewijzen dat ik mag bestaan." ■

De opera 'Don Giovanni' op muziek van Mozart is in oktober nog in een aantal plaatsen in het land te zien. Vanaf november toert Groothof met 'Boris Godoenov' door Nederland en België. Voor precieze speeldata kunt u bellen naar Stichting Vrije Val, tel. 0299-621 462.

Oog in oog

Deze Keniase gezondheidwerkers gaan per motorfiets naar de afgelegen dorpen. Eerst moesten de mannen van de dorpen niets hebben van vrouwen die op motorfietsen door het land scheuren, maar nu maken ze gewoon deel uit van het leven.

Een bloemlezing uit het werk van schrijfsters uit ontwikkelingslanden, aangevuld met meer dan veertig kleurenfoto's. Dat is de opzet van het boek *Oog in oog met vrouwen*. De humanistische ontwikkelingsorganisatie Hivos deelt vijf gratis exemplaren uit onder lezers van *Humanist*.

'Het was je reinste plezier: een aantal van de sprankelendste boeken van vrouwen uit Afrika, Azië, Latijns-Amerika en het Caribisch gebied doorlezen en daar de prachtigste foto's bij zoeken', schrijft samenstelster Vanessa Baird. En dat plezier spat inderdaad van dit luxueus uitgevoerde boek af. De winkelprijs is *f* 49,50. 'Oog in oog' is ook te bestellen bij Books Unlimited, tel. 038 - 42272242. Van ieder verkocht boek gaat *f* 2,50 naar Hivos.

Een voorproefje:

De dag dat het afgelopen was met spelletjes doen

Aman: "Vanaf dat moment in mijn leven herinner ik me alles. Ik speelde veel met mijn jongere zusje toen zij vier was en ik vijf. Midden op de dag werd de grond heet, en Shafira en ik sprongen - au-au-au-au! We renden naar waar het gras was - geen schoenen - en wreven onze voeten in het gras. (..) Shafira was vier jaar en ze was mooi. Op een avond was Mama aan het bidden, en ze rende naar Mama toe en zei: 'Mama, Mama, ik heb het zo koud!' Mama had een sjaal om haar schouders, en ze wikkelde die om mijn zusje en nam haar op schoot en wreef haar warm en zei: 'Wat is er met je, Shafira, wat is er toch?' (..) Mijn vader was er niet. Hij en mijn moeder waren al gescheiden, en van waar wij woonden in het binnenland was het wel vierentwintig uur lopen naar de stad waar hij zich bevond. (..) Shafira was een dag of vier ziek. Op de vierde dag kwam mijn vader, toen de zon onderging, en hij was er nog maar net of ze stierf. Ze begroeven haar de volgende morgen. En ik herinner me hoe alleen ik was."

Wat als vrouwen zowel een carrière als een man willen

Ama Ata Aidoo: "'Mijn zuster, als een man van een vrouw houdt, wil hij haar graag zo veel mogelijk om zich heen hebben.' 'Zelfs zo graag dat ik een andere baan zou moeten zoeken omdat hij vindt dat deze baan me te veel in beslag neemt?' 'Ja', zei Opokuya (..). 'Zo graag dat hij zou willen dat je van baan veranderde.' 'Maar toen we elkaar pas leerden kennen, beweerde hij anders dat hij zich juist tot mij aangetrokken voelde vanwege mijn onafhankelijkheid!' Opokuya was begonnen te giechelen en merkte dat ze er bijna niet meer mee kon ophouden. 'Dat overkomt ons toch allemaal, Esi.'"

Lezersactie

Om kans te maken op dit 'feest van een boek' (Marilyn French), kunt u een kaartje sturen naar de redactie van *Humanist* (Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam). Alle inzenders ontvangen sowieso een jaar lang gratis *Hivos-magazine*. Als u daar geen prijs op stelt, kunt u dat op uw kaartje vermelden.

Nomaden-kinderen spelen veel, en geiten hoeden is hun werk. Deze kinderen komen uit Niger.

FOTO'S UIT 'OOG IN OOG'

De troostende kracht van Schuberts droevige muziek

Onverdraaglijk mooi

Hij componeerde misschien wel de aangrijpendste en meest desolate klanken uit de muziekgeschiedenis. Franz Schubert, precies tweehonderd jaar geleden geboren, werd slechts 31 jaar oud, maar liet een oeuvre na van bijna duizend werken. Treurige werken vaak. Zo voert de cyclus *Winterreise* de luisteraar door een ijzingwekkend landschap waarvan geen reiziger terugkeert. Toch is het juist die treurigheid die fascineert en zelfs troost biedt. Drie kenners over hun liefde voor de muziek van die in zich zelf gekeerde jongeman met dat bolle gezicht en het eeuwige uilebrilletje.

DOOR BERTIL HUZEN

Vanaf zijn vijfde jaar luistert de dichter Hans Bouma (55) al naar Schubert. "Mijn vader zong vroeger liederen van Schubert en begeleidde zich daarbij op de piano. Als tiener kocht ik van mijn spaargeld vijfenveertig toerenplaatjes van de bariton Dietrich Fischer-Dieskau, de Schubert-vertolker bij uitstek." En ter gelegenheid van het Schubertjaar publiceerde Bouma de dichtbundel *Schubertiade*. Het bevat een zestigtal gedichten die 'de poëtische neerslag zijn van een leven van meer dan een halve eeuw met Schubert en zijn muziek'. Bouma: "Het ging me vooral om de atmosfeer, om wat een lied of een sonate in zijn totaliteit bij me oproept."

Franz Schubert (1797-1828) was een vat vol tegenstrijdigheden. Hij was een bourgondische levensgenieter vol banale grappen, maar ook een dolende zwerver, geobsedeerd door dood, mislukking en eenzaamheid. Die tragische kant heeft in de beeldvorming de overhand gekregen en de mythe van de lijdende en miskende componist kent in hem zijn patroonheilige. Hoewel Schubert ook lichtvoetige muziek bleef schrijven, kenmerkt zijn latere werk, zoals *Winterreise* en het nog somberder *Schwanengesang*, zich vooral door de onheilszwangere thematiek van verlatenheid en dood. Schuberts humor daarbij was vaak wrang en niet vrij van zelfspot, zoals in *Die Schöne Müllerin*, waarin de 'Wanderer' in hetzelfde beekje verdrinkt dat hij aan het begin van de liederencyclus nog zo lieflijk bezongen had.

Bouma: "Schubert heeft maar heel weinig maten nodig. In *Winterreise* worden de pianopartijen steeds kaler. Soms stokt de adem zelfs helemaal en dan zijn er volkomen lege maten, bijvoorbeeld in het strijkkwintet. Maar Schubert biedt ook troost, juist omdat hij alles zo serieus neemt. Als de muziek eventjes opklaart en licht wordt, al duurt het maar een paar maten, dan is dat ook heel authentiek en echt. Omdàt het verder zo zwaarmoedig is. De gevoelens waar Schubert stem aan geeft zijn universeel. Hij schreef het recht uit zijn hart. Je moet dat niet aandikken, je moet hem zelfs af en toe tegen zichzelf beschermen. Het is soms al emotioneel genoeg. Zoals de pianist Andras Schiff ooit zei: 'Schubert is unerträglich schön'. Onverdraaglijk mooi."

Uitzichtloos

"Ja, dan kom je altijd weer bij *Winterreise* uit. Wie maakt er eigenlijk zo'n reis, door die kilte, die uitzichtloosheid?", vraagt Bouma zich af. Schubert schreef deze liederencyclus naar gedichten van Wilhelm Müller in 1824. Zijn vrienden reageerden met ontzetting en verbijstering toen Schubert *Winterreise* liet horen op een voorspeelavond, een zogenoemde Schubertiade. De 24 liederen hadden volgens de toehoorders zo'n desolate en duistere atmosfeer dat de door hen bewonderde componist zich al halverwege gene zijde moest bevinden.

In *Winterreise* doolt een niet nader aangeduide ik-figuur door een verlaten en ijzig winterlandschap. Eenzaamheid, wanhoop, herinneringen aan een lang vervlogen liefde en het verlangen naar de dood vechten met zijn laatste restje levenskracht. Bekend is *Der Lindenbaum*, maar ook *Der Leiermann*, dat met zijn monotone en stokkende

De componist aan de piano tijdens een Schubertiade

ILLUSTRATIES UIT: 'SCHUBERT, HIS LIFE, HIS WORK, HIS TIME' VAN WECHSBERG

Schubert: 'Verdriet scherpt het verstand en sterkt het gemoed'

pianopartij de cyclus besluit.
Bouma beschrijft een recent optreden van de duitse bariton Thomas Quasthoff, die *Winterreise* vertolkte. "Na afloop klonk er aanvankelijk helemaal geen applaus. Ook Quasthoff zelf moest nog helemaal terugkomen van zijn reis. Je moet je daarbij bedenken dat Quasthoff een *Softenon*-kind is met misvormde ledematen, wat bij een dergelijke liederencyclus nog aangrijpender is. Het vreemde was dat het publiek nog heel lang in de zaal bleef zitten. Je kon gewoon niet weggaan."

Gevoelsgenoot

Vincent Verheijen (43) is coördinator van de Schubert Stichting. Hij waarschuwt dat hij alleen met 'angst en schroom' over muziek kan spreken. "De mooiste en beste gesprekken met vrienden over muziek bestaan uit woordenloze taal. Zodra je je fascinatie in woorden tracht te vangen, hef je ook de bijzondere beleving grotendeels op. Met name Schuberts liederen zijn zo bijzonder van toonzetting dat ik na het beluisteren van zo'n lied eigenlijk niets meer kan zeggen. Wat overblijft is ontroering. Een Schubertlied, waarin tekst, zang- en pianopartij elkaar perfect weerspiegelen, spreekt volledig voor zichzelf."
Verheijen hoorde Schubert voor het eerst op zijn zestiende. Een leraar op de middelbare school liet *Erlkönig* horen in de klas. "Ik bleek de enige te zijn die het mooi vond. Het is altijd in mijn hoofd blijven zitten en nog altijd vind ik het één van Schuberts mooiste liederen." Het duurde tot zijn vierentwintigste voor hij echt aan Schubert verslingerd raakte en platen ging kopen, vertelt hij. "Het greep allemaal in elkaar, Schubert, een fascinatie voor poëzie uit de Romantiek. In Schubert herken ik een gevoelsgenoot, een evenknie." Verheijen verwijst naar de laatste dagboekaantekening van Schubert (25 maart 1824): "Verdriet scherpt het verstand en sterkt het gemoed, terwijl vreugde zich daarentegen zelden om het eerste bekommert en het tweede verwekelijkt of frivool maakt."
Ook al voelt Verheijen veel affiniteit met Schubert, toch beschouwt hij zichzelf niet als een naïeve dromer die slechts het schone zoekt of obsessies cultiveert, zoals het algemene beeld van Romantici wil. "Persoonlijke misère, de kwelling van een tijdelijk doodsverlangen of verdriet om een mislukte liefde, ach, dat is van alle tijden. Dergelijke perioden horen bij het leven."

Emotioneel reservoir

Ook bariton Maarten Koningsberger (40) leeft eigenlijk nooit zonder Schubert. "Die affiniteit is zowel persoonlijk als artistiek. Dat gaat altijd samen. De pijn of de vreugde die uit de muziek spreekt die je graag zingt, zegt heel veel over jezelf. Als je met bepaalde muziek weinig persoonlijke affiniteit hebt, ga je er als zangkunstenaar op een veel vakmatiger manier mee om. Dan moet je heel diep die muziek in om erachter te komen hoe die klinken moet, wat de componist bedoeld heeft. Bij Schubert hoef ik dat nooit te doen. Dan kan ik direct uit mijn eigen emotionele reservoir putten. Schubert geeft grote emoties op een kleine en een heel persoonlijke manier vorm en inhoud. Hij is een hele intieme componist, maar je moet bij hem wèl zelf iets doen, zelf die gevoelsdeur openzetten."
"De ingang tot de liedkunst is de poëzie. En gevoel voor het poëtische heeft met je persoonlijkheid te maken. Er zijn van die momenten waarin je alles heel helder ziet en ontroerd wordt. Heel even maar, en dan is het weer verdwenen, dan ga je bijvoorbeeld naar je werk. Je moet daar ontvankelijk voor zijn."

Deze zomer verscheen een cd die Koningsberger samen met pianist Graham Johnson opnam van Schuberts liederen uit het jaar 1821. Het is de 28e van de 36 cd's tellende Hyperion Schubert Edition, waarbij Johnson met steeds wisselende zangers en zangeressen het gehele liederenoeuvre van Schubert opneemt. Koningsberger: "De opnamen zijn ongeveer anderhalf jaar oud en hoewel ik er best tevreden over ben, zou ik het nu heel anders doen. Hier een andere lading, daar een ander tempo. Schubert blijf je je hele leven zingen. Hij laat je niet meer los. Wat dat betreft is het niet vreemd dat Dietrich Fischer-Dieskau *Winterreise* wel een keer of tien opgenomen heeft." ■

Na sc

Koen: 'Ik zet die muziek op als ik kwaad ben. Ik word dan nòg kwader'

'Hij begrijpt wat ik voel'

ooltijd je eigen muziek

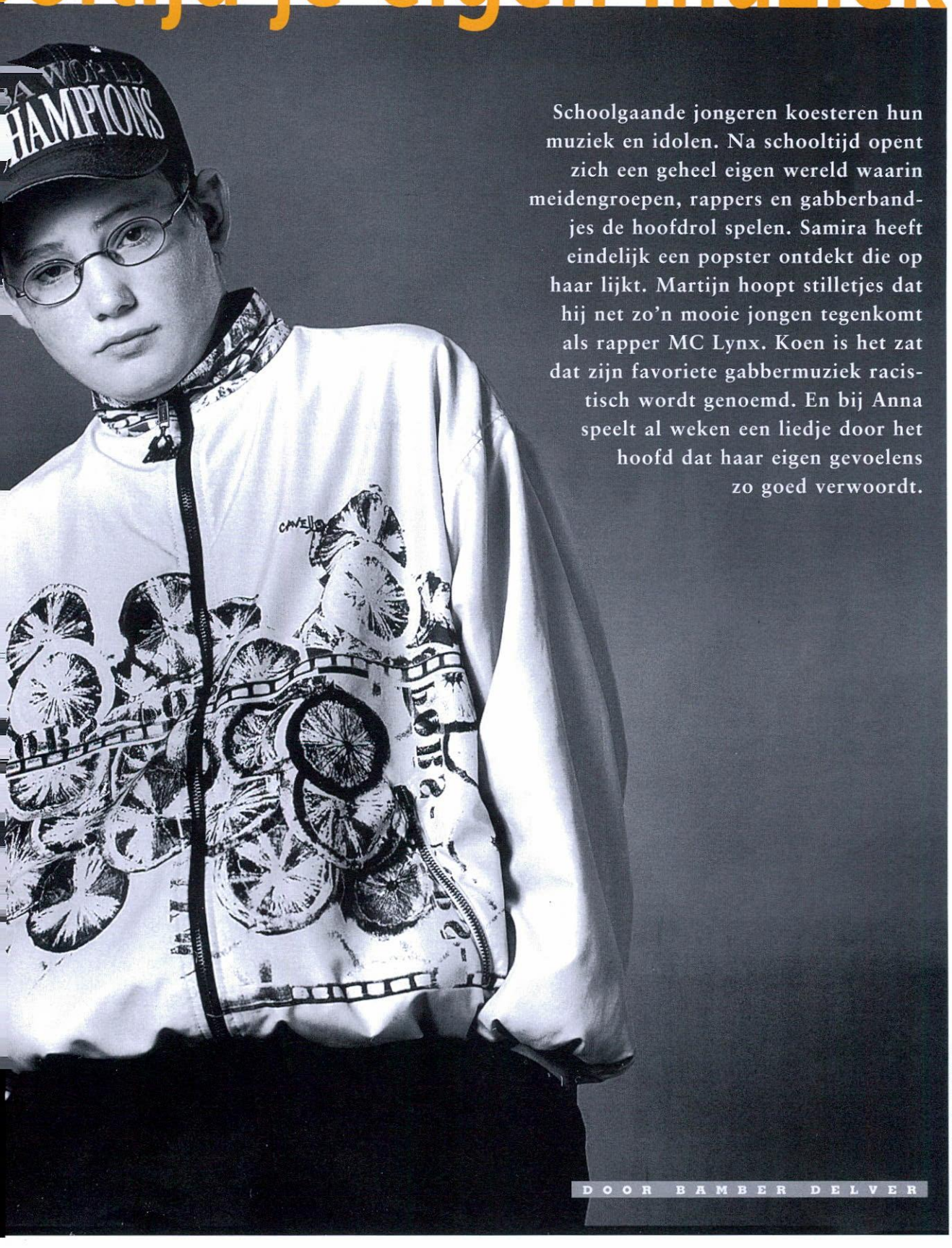

Schoolgaande jongeren koesteren hun muziek en idolen. Na schooltijd opent zich een geheel eigen wereld waarin meidengroepen, rappers en gabberbandjes de hoofdrol spelen. Samira heeft eindelijk een popster ontdekt die op haar lijkt. Martijn hoopt stilletjes dat hij net zo'n mooie jongen tegenkomt als rapper MC Lynx. Koen is het zat dat zijn favoriete gabbermuziek racistisch wordt genoemd. En bij Anna speelt al weken een liedje door het hoofd dat haar eigen gevoelens zo goed verwoordt.

DOOR BAMBER DELVER

FOTO: ADRIENNE M. NORMAN

"Ze heet Melanie, maar haar artiestennaam is Mel B. Wat ik leuk aan haar vind? Ze is bruin, net als ik. En ze heeft een bril, net als ik. Je ziet nooit popsterren met een bril en als er dan eens eentje is-t-ie lelijk. Mel B. heeft een bril èn is mooi. Ja, dat doet me goed." Samira is Turkse en wordt binnenkort vijftien jaar. Ze is gek op de Spice Girls. De Britse popgroep heeft hit na hit, hoewel de eerste single 'Wannabe' nog steeds Samira's favoriet is: "Toen ik voor de eerste keer de clip van 'Wannabe' zag, wilde ik meteen weten wie die meiden waren! Ik had nog nooit zoiets op tv gezien. Alsof niemand hen iets kan doen. Alsof ze gewoon doen waar ze zin in hebben. Je ziet ze een bus uitstappen om naar een of ander feest te gaan, waar ze eigenlijk helemaal niet in mogen. Ze dansen en rennen door het gebouw, langs allemaal verschrikte mensen. Aan het einde van het liedje rennen ze weer naar buiten en springen de bus in. Ik vind het vooral leuk dat de clip doorgaat terwijl het liedje allang is gestopt. Dan roepen ze en zwaaien ze nog naar je."

'Ze is bruin, net als ik. En ze heeft een bril, net als ik'

De Spice Girls zijn *hot*. Na de cd is er een boek uitgekomen en er staat een film op stapel. Het boek heet 'Girl Power' en is de slagzin van de groep. Het is juist die meidenpower die Samira aantrekt: "Meisjes worden zielig gevonden, alsof we niets kunnen. Als ik naar de Spice Girls kijk voel ik dat ik wèl wat kan. Ik voel me dan niet zo zwak, maar juist sterk. Bij de eerste zinnen van 'Wannabe' voel ik me al sterker worden, moet je horen!" Samira zet de cd op en door haar kamer klinkt de schreeuwende stem van Mel B. die onomwonden zegt waar het bij haar om gaat: "Yo... I'll tell you what I want, what I really really want!". Ze playbackt mee en roept: "Wist je trouwens dat Mel een tongpiercing heeft? Dat ze dat durft!"

Poster

De succesvolle Spice Girls hebben veel navolging gevonden, waaronder de Nederlandse meidengroep *Pattycash*, een groep die door Patty Brard is opgericht. Het is de eerste keer dat er een Turks meisje in een popgroep meedoet. Samira: "Ik vind alle groepen die op de Spice Girls willen lijken zielig, maar het is toch ook weer goed dat er nu eindelijk eens een Turkse meedoet. Er zijn nog helemaal geen Turkse popsterren. Ik zou willen dat ik er stond!"

Samira heeft niet helemaal gelijk. Inmiddels is er wel een Nederlands-Turkse jóngen doorgedrongen tot de hitlijst. Hij heet Seyfullah en noemt zich MC Lynx. Van deze twintigjarige jongen droomt de zeventienjarige Martijn: "Hij is ontzettend knap, stoer en heeft een mooie stem. Dat is voor mij genoeg. Ik hoorde zijn eerste hit 'I need love' op de radio, en ik vond het al meteen mooi terwijl ik nog niet eens wist hoe hij eruit zag. Toen ik hem erbij zag ben ik meteen in alle popbladen gaan kijken of er al een poster was. Nu spaar ik alles wat ik van hem kan vinden." Wie 'I need love' hoort, kan zich met gemak voorstellen dat MC Lynx het speciaal voor jou zingt. Martijn heeft hetzelfde gevoel en dat maakt het juist zo spannend: "Nee, natuurlijk weet ik wel dat hij niet voor mij zingt... hij valt zelf op meisjes, dat heb ik gelezen. Dat vond ik wel een teleurstelling. 'I need love' is zo'n liedje dat ik meteen opzet als ik thuis van school kom. Dan ben ik op mezelf. Ja, ik denk wel dat het met gevoelens te maken heeft. Misschien krijg ik later wel een vriend die op MC Lynx lijkt. Dat zou het mooiste zijn."

Drilboor

De Nederlands-Turkse jongen is onder de hoede genomen door het meest productieve house-duo van Nederland, het tweetal Flamman & Abraxas. Een ander project van hen, de Party Animals, deed in menig ouderlijk huis stof opwaaien. Deze drie op elkaar lijkende kaalhoofdige dansers in hun gladde trainingspakken lieten Nederland kennismaken met de gabber-cultuur. Deze kaalkoppen zouden fascisten zijn. Koen, een Amsterdamse dertienjarige jongen, vindt gabbermuziek èn uiterlijk juist leuk: "Dat heeft niets te maken met racisme of fascisme. Dat denken veel mensen. Maar als je naar de clips kijkt, zie je tussen de gabbers ook bruine mensen rondlopen. Die zouden er echt niet lopen als gabbers fascisten zijn. Ik denk dat het niet uitmaakt hoe je eruit ziet of van welke muziek je houdt. Er zullen heus wel fascistische gabbers zijn, maar er zijn ook fascisten die een pak aan hebben."

Koen heeft een hele serie house-cd's, sommige met hoezen die nog het meest weg hebben van posters voor een bloedige horrorfilm. De muziek klinkt als een drilboor waarover stemmen zingen die op 78-toeren worden afgedraaid. "Ik zet die muziek op als ik kwaad ben. Nee, dat maakt me niet rustiger. Ik word dan nòg kwader. Dat vind ik het tofste van deze muziek, het is zo hard." Naast de gabbermuziek houdt Koen van R&B, een vooral door zwarte groepen gezongen, melodieuze muziekssoort. Daar wordt hij wèl rustig van: "Ze zingen zo mooi, allemaal stemmen die goed bij elkaar passen. Het zijn echt liedjes, heel anders dan gabbermuziek. Ik denk dat je muziek moet draaien bij de stemming die je hebt. Ben ik kwaad, dan kan ik beter house draaien. Ben ik rustig, dan R&B. Als ik huiswerk maak, maakt het niet uit wat ik draai. Dat is ook geen stemming, dan doe ik gewoon m'n huiswerk."

Altijd huilen

Na schooltijd je eigen muziek draaien. Eindelijk op jezelf, in je eigen wereld. Veertienjarige Anna draaide de afgelopen weken maar één liedje. Met de cd-speler op *repeat* klonk 'Toen ik je zag' keer op keer in huis: "Het liedje laat me niet meer los, ik hoorde het en ben het meteen gaan kopen. De tekst is zo verdrietig en ik moet er altijd om huilen. Het gaat over een jongen die op een meisje valt en met haar een afspraakje wil maken. Maar hij heeft haar maar één keer gezien en denkt dat zij hem helemaal niet heeft zien staan." Anna heeft de film 'All Stars' gezien waarin het liedje voorkomt. "Anthonie Kamerling speelt in de film de jongen Fargo en zingt het liedje. Ik kan me weinig van de film herinneren, alleen dat liedje. Ik vind het ook zo leuk dat het een Nederlandse tekst is, dan kan ik het tenminste verstaan. Wat hij zingt kan ik heel goed begrijpen. Dat je iemand leuk vindt maar niets durft. Ik heb het ook wel vaak dat ik een jongen heel erg leuk vind, maar snel doorloop of de andere kant opkijk. Gewoon, omdat het eng is! Stel je voor dat hij me ziet? Ik heb altijd moeite om te laten zien hoe ik me voel, het komt er gewoon niet uit. Daarom draai ik misschien dat liedje zo vaak, dan kan ik tenminste huilen."

FOTO: R.C.V. FILM DISTRIBUTION

Wennen aan jezelf

Hannah en Annie inspecteren een dure flat

Hoe mensen met de jaren veranderen en toch ook dezelfde blijven: dat is het thema van *Career Girls*, de nieuwe film van de Britse regisseur Mike Leigh. De 'carrièremeisjes' uit de titel zijn Hannah en Annie, twee alleenstaande vrouwen van rond de dertig die elkaar na jaren weer eens opzoeken. De titel zal ironisch bedoeld zijn, want Hannah en Annie hebben allebei geen baan om over naar huis te schrijven. Het zijn gewone, niet eens echt gelukkige vrouwen, die elkaar uit het oog verloren waren en zich nu moedig hebben voorgenomen om er een ouderwets gezellig weekendje van te maken. Dat doen ze natuurlijk door herinneringen op te halen, die wij kijkers ook te zien krijgen. Zo leren we dat Annie vroeger pijnlijk verlegen was. Ze had oranje piekhaar, schilferige wangen en - het ergste - ogen die haast altijd naar beneden keken. Hannah was indertijd agressief en gespannen, met een scherp woord voor iedereen die haar weg blokkeerde. Zes jaar later is Annie een lieve, weinig opmerkelijke vrouw en heeft Hannah nog steeds dat felle, al kan ze heel beschaafd doen in bijpassende garderobe. Ook enkele kennissen uit hun studietijd die de twee vriendinnen dat weekend toevallig tegenkomen, blijken behoorlijk veranderd.

Career Girls is niet zo mooi uitgewerkt als *Secrets and Lies*, Mike Leigh's vorige film. Een het is zeker geen meesterwerk, zoals *Naked* uit 1993. Het is vooral een kleine film: rafelig, meer een schets dan een schilderij. Niet eens echt goed eigenlijk. En tegelijkertijd onvergetelijk. Want wat is de sfeer in een studentenhuis in de jaren tachtig mooi getroffen! Die verveloze trap, waarop altijd een huisgenoot zat te bellen. Koken was: vis uit blik door de spaghetti roeren. En natuurlijk deed je alsof die geluiden van een huisgenote met herenbezoek je helemaal niet in verlegenheid brachten.

Zes jaar later kookt Hannah in haar appartement een beschaafd dineetje voor Annie. Inclusief een verzorgde salade, een glas wijn en bestek dat bij elkaar past. Toch zijn de twee niet helemaal burgerlijk geworden. Zo vindt Hannah een originele manier om Annie het hedendaagse London te leren kennen en zelf ook nog een beetje lol te beleven. 'We gaan dure appartementen bekijken, ik doe alsof ik een huis zoek en jij bent mijn financiële adviseur', stelt ze voor. Ze komen terecht in het *penthouse* van een onuitstaanbare jonge patser die hen ontvangt in ochtendjas. "Op een heldere dag kun je vanaf hier de klassenstrijd zeker zien?", vraagt Hannah liefjes aan de patser. Achter zijn rug trekken de vriendinnen gekke bekken naar elkaar; de aanvankelijke onwennigheid na al die jaren is definitief voorbij. Als Hannah later op de dag Annie naar de trein brengt, voel je als kijker: vanaf nu zullen die twee elkaar hun hele leven blijven zien.

De actrices Katrin Cartlidge en Lynda Steadman geven verpletterend gestalte aan Hannah en Annie. Te verpletterend misschien: al die ticks, beweginkjes en heftige uitschieters die ze kennelijk bij 'een onzekere jonge vrouw' vinden passen, zijn aanvankelijk nogal vermoeiend. Maar na een poosje kruipen de karakters onder je huid en ga je je ondanks jezelf voor hen interesseren. Dan moet je constateren dat Hannah en Annie als dertigers aantrekkelijker zijn dan in hun studententijd. De scherpe kantjes zijn van hun persoon af. Inderdaad, je zou kunnen zeggen dat Hannah en Annie minder 'interessant', minder dramatisch geworden zijn. Maar de film voedt dergelijke sentimenten niet. *Career Girls* suggereert iets anders: namelijk dat je wel eens meer 'jezelf' zou kunnen worden door minder uitgesproken te zijn.

Marjan Slob

'Career Girls' draait op dit moment in verschillende bioscopen in het land.

Idealen aan het werk

Idealisme, hebben mensen dat nog? Is het niet achterhaald, iets uit de tijd van de grote ideologieën? Het tegendeel blijkt waar: heel veel mensen geven hun idealen concreet gestalte in hun streven naar een menselijker en rechtvaardiger samenleving. Dat doen ze heel praktisch - in hun werk, in hun beroep of in activiteiten die daar een groot raakvlak mee hebben. In deze serie komen enkele van deze 'idealisten' aan het woord.

'Afwachten mat men

Aline Saers spant zich met grote strijdlust in om mensen met een handicap zoveel mogelijk greep op hun eigen leven te geven. Zij kan met recht de vroedvrouw van het Persoonsgebonden Budget worden genoemd. Deze regeling bestaat inmiddels twee jaar en geeft mensen met een handicap een budget waarmee ze zèlf hun zorg kunnen inkopen. Saers is zelf op jonge leeftijd blind geworden. Dat was een harde leerschool. "Ik vond het vreselijk dat anderen me niet voor vol aanzagen. Als kind hunkerde ik ernaar om te kunnen laten zien wat ik waard was."

DOOR MIRRE BOTS

Aline Saers heeft een broertje dood aan de tweedeling tussen gezonde en gehandicapte mensen. Saers: "En als vrouw met een handicap word je dubbel achtergesteld. Men vindt het bijvoorbeeld helemaal niet gewoon dat je gaat werken. Een blinde vrouw die werkt en ook nog een man en kinderen heeft: men valt van verbazing van zijn stoel. Hoe vaak ik daarover niet aan de tand gevoeld word!" Dat ze zich door heel wat vooroordelen heen moet boksen om serieus genomen te worden, is ze inmiddels wel gewend. Want Aline Saers is getrouwd, moeder van twee kinderen, jurist, directeur van Per Saldo, en blind. "Kreeg ik voorheen vooral opmerkingen naar mijn hoofd als 'Jij boft maar met zo'n man die je op sleeptouw wil nemen', tegenwoordig hoor ik vaker de vraag of dat wel goed kan gaan, een blinde directeur. Een blinde achter de telefoon kan men zich nog wel voorstellen, maar in een leidinggevende functie met twintig mensen onder zich? Je moet je altijd dubbel en dwars waarmaken."

Hoewel dat soms erg vermoeiend is, slaagt ze er wel in. "Dat heeft met mijn karakter te maken, maar ook met het feit dat ik al op heel jonge leeftijd gehandicapt ben geraakt. Ik had jeugdreuma, ging ziekenhuis in en uit, werd al snel erg slechtziend en kwam op zesjarige leeftijd in een internaat voor slechtzienden terecht. Daar ging het in de jaren zestig heel anders aan toe dan nu. Het was geen vervanging van een gezin, er was nauwelijks persoonlijke aandacht. Je sliep met z'n zestienen op een slaapzaal en moest je maar zien te redden." Hoewel het een moeilijke tijd was, is ze er niet alleen maar rouwig om. "Ik heb geleerd om me vast te bijten als ik iets wil. Ook heb ik geleerd om me communicatief op te stellen. Ik heb anderen immers nodig."

Het zijn eigenschappen waar ze in haar verdere leven veel profijt van heeft gehad. Eerst om koste wat kost door te zetten dat ze naar het Atheneum kon en vervolgens om te studeren. "Dat werd me ten zeerste afgeraden: het zou me niet lukken, ik zou alleen maar huilend thuiskomen." Later om vol te houden dat ze een beleidsfunctie wilde. "Zelfs bij de Gehandicaptenraad moest ik eerst als vrijwilliger beginnen. Pas na een paar maanden, toen ze hadden gezien wat ik in mijn mars had, boden ze me een contract aan." Het zijn mede dit soort ervaringen geweest die haar ertoe hebben aangezet om zich voor de rechten van gehandicapte mensen in te zetten. "Als kind onderga je het allemaal, maar ik heb vaak gedacht: wacht maar totdat ík aan de beurt ben!"

Saers sloot zich aan bij 'Independent Living', een club die ijvert voor gelijke rechten voor mensen met een handicap. Deze beweging ontstond in de jaren zeventig aan de universiteit van Berkeley onder gehandicapten die wilden studeren en daarbij problemen ondervonden. Later waaide de beweging over naar Europa. Saers: "Al die extra

FOTO: SPEER FOTOGRAFIE

'Een blinde directeur, gaat dat wel goed?'

barrières die je als gehandicapte moet nemen, kende ik zelf natuurlijk ook. Het GAK wilde mij geen vervoersvergoeding geven, want ik *hoefde* niet te studeren. Ik zou er toch geen baan mee krijgen. Een aangepaste computer kon ik pas krijgen toen ik een arbeidscontract op zak had."

Uit de koker van 'Independent Living' kwam het idee van het Persoonsgebonden Budget (PGB). Samen met de Gehandicaptenraad hebben zij de discussie hierover in Nederland aangewakkerd en meegewerkt aan de experimenten met het PGB. Traditioneel bepalen deskundigen welke hulp een gehandicapte nodig heeft. Dankzij het PGB kun je als gehandicapte het geld dat die traditionele hulp kost, besteden aan de zorg die jij zelf wenst. Liever een ritje naar de bibliotheek en de strijk maar even laten liggen? Het is jouw beslissing. Bovendien heb je dankzij het PGB ook meer zeggenschap over het tijdstip waarop je 'persoonlijke assistent' komt. Toen het ernaar uitzag dat het PGB werkelijkheid zou worden, is Per Saldo ontstaan. Saers: "We vroegen ons af hoe het in de praktijk allemaal moest. Hoe vind je goede verzorgers? Wat moet er in een contract? Omdat niemand in Nederland hier iets van af wist, besloten we het zelf maar uit te zoeken." Zo ontstond Per Saldo: voor informatie, advies en ondersteuning aan mensen die voor het PGB in aanmerking willen komen.

"Staatssecretaris Terpstra, die een voorstander van het PGB was maar met de administratieve uitvoering in haar maag zat, kwam op het 'lumineuze' idee om de beheerstaak bij Per Saldo onder te brengen. Maar dan moesten we wel een verplichte budgethoudersvereniging worden. Hoewel wij daar aanvankelijk niets voor voelden omdat het moeilijk viel te rijmen met de vrijheid en zelfstandigheid waar wij zo voor op de bres stonden, zijn we uiteindelijk toch overstag gegaan. Want als wij het niet zouden doen, welke organisatie dan wel? Wij konden het perspectief van de gehandicapte budgethouder tenminste goed in de gaten houden."

In de praktijk valt dat echter tegen. "De regeling is zó dichtgetimmerd, er zijn zoveel regeltjes waaraan mensen moeten voldoen voordat ze het geld in handen krijgen, dat het ons tegenstaat." Reden voor Aline Saers om, in overleg met Terpstra, de administratieve verwerking per 1998 af te stoten, al kost dat een aantal banen. Dan kan Saers zich weer storten op de rol die haar het beste ligt: belangenbehartiging van mensen met een handicap. Het PGB blijft één van die belangen. "Het PGB is fantastisch. Als het eenmaal loopt, zie je veel mensen opfleuren. Ze kunnen zelf hun dag indelen in plaats van twee uur in onzekerheid op het randje van het bad te moeten wachten tot er iemand komt om hen het laatste zetje te geven. Dat afwachten mat mensen af. Velen zeggen: 'Ik voel nu pas dat ik echt leef'."

RTV programma's

Een selectie van radio- en t.v.-programma's verzorgd door de Humanistische Omroep

RADIO

Maandag 13 oktober,
Radio 5
13.08 - 14.00 uur
De Radio-5 documentaire
'Vaarwel dokter Markarit'
Margaret Mead, een 27-jarige Amerikaanse antropologe, ondernam een verre reis naar Pere, een dorpje waar de tijd letterlijk had stilgestaan, gelegen aan de zuidkust van het groene eiland Manus, vierhonderd kilometer ten noorden van Papoea Nieuw Guinea. Margaret bleef er zes maanden om het gedrag van kinderen in een primitieve samenleving te observeren. 25 jaar later bezocht zij het dorp opnieuw, ditmaal om de voltrokken veranderingen te bestuderen. Het dorp had in die 25 jaar een sprong van duizenden jaren gemaakt. Dit voorjaar bezocht programmamaakster Susan Glimmerveen Pere, benieuwd naar het dorp met haar bewogen geschiedenis en naar de indruk die Margaret Mead op de bevolking had achtergelaten. De oudste bewoners vertellen haar over hun herinneringen aan de eerste blanke vrouw die zij ooit zagen, en over de sprong van duizenden jaren die zich in hun leven voltrok.

17.45 - 18.00 uur
Kwartier Humanisme
Vrijdag 17 oktober vindt de officiële opening plaats van het Humanistisch Archief en Documentatiecentrum (HADC). Het centrum wil het humanistisch sociaal en cultureel erfgoed onder dak brengen. Wat is het belang van zo'n initiatief? Welke taken en plannen ziet het centrum voor zich weggelegd? Een gesprek hierover met Bert Gasenbeek, hoofd van het HADC. Samenstelling: Bert Boelaars.

Maandag 20 oktober,
Radio 5
13.08 - 14.00 uur
De Radio-5 documentaire
'Reinheid, rust en regelmaat nieuwe stijl'
In de jaren zestig werden mensen met een verstandelijke handicap opgesloten in grote instellingen ver van de bewoonde wereld. Er heerste vooral reinheid, rust en regelmaat. Die visie is inmiddels veranderd; verstandelijk gehandicapten moeten nu integreren in de gewone maatschappij. Programmamaker Peter Kroon volgde een groep bewoners die van de beschermde inrichting naar een woning in een gewone woonwijk verhuisden.

Maandag 27 oktober,
Radio 5
21.00 - 22.00 uur
De Verbeelding
Literair programma.
Een portret van Frans Erens (1858-1935), een bijzondere schrijver en denker en één van de ideologen van de schrijversbeweging de Tachtigers. Aan de hand van citaten wordt een beeld geschetst van het negentiende-eeuwse artiestenmilieu waarin Erens zo'n prominente rol speelde.

televisie

Woensdag 15 oktober,
Nederland 1
22.03 - 22.26 uur
YOY
'Mijn vader moest vertrekken'
Rizkar (16) en Miralda (18) zouden graag een eigen plek hebben, ware het niet dat de omstandigheden dit vooralsnog onmogelijk maken. Om verschillende redenen kozen hun ouders er voor niet in hun eigen land te blijven. Rizkars familie moest vluchten uit Syrië wegens politieke activiteiten en verblijft in een asielzoekerscentrum in Nederland; Miralda's ouders wonen in Syrië terwijl hun dochter in een Nederlands internaat gehuisvest is.

Woensdag 15 oktober,
Nederland 1
22.25 - 23.20 uur
Tel Aviv non stop
'Dertigers tussen stress en sabbat'
Een aantal dertigers uit Tel Aviv wordt van dichtbij gevolgd tijdens hun dagelijkse bezigheden. Nu eens geen activisten, maar mensen die ondanks alle problemen in hun land en de bijna voortdurende interne en externe oorlogssituatie doorgaan met hun leven. Voor hen, die vooral creatief en artistiek bezig willen zijn, is 'the sky the only limit'. Dorit Zimbalist, die met deze documentaire haar regiedebuut aflevert, voert met hen gesprekken over het leven in Tel Aviv. Hoe overleven zij in dit land waar vreugde en verdriet zo dicht bij elkaar staan?

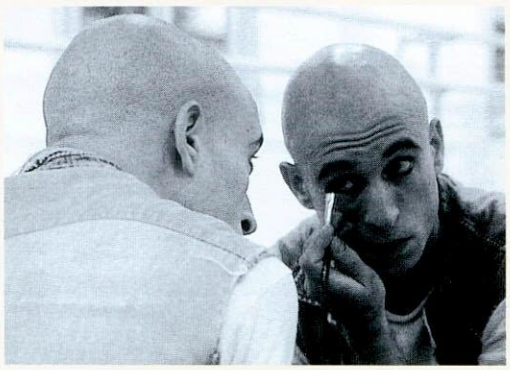

Dertiger uit Tel Aviv

Woensdag 22 oktober,
Nederland 1
22.03 - 22.28 uur
YOY
'Solidair'
In maart 1997 vluchtte een groot aantal Albanezen naar Zuid-Italië. Drie jonge vrouwen besloten hulp te bieden bij de massale aankomst van de gevluchte Albanezen in Zuid-Italië. In YOY vertellen zij over hun ervaringen en de niet bepaald gemakkelijke levensomstandigheden in het door werkloosheid en criminaliteit geteisterde Zuid-Italië.

22.32 - 23.27 uur
Een muur van stilte
'Het onbespreekbare lot van de Armeniërs'
Een Turkse en Armeense wetenschapper doen beiden op hun eigen manier onderzoek naar wat in Europa 'de eerste genocide van de 20e eeuw' wordt genoemd. In de periode tijdens de eerste wereldoorlog viel het doek voor de Armeniërs in het Ottomaanse Rijk, het huidige Turkije. Een traumatische gebeurtenis voor beide bevolkingsgroepen, waar de geschiedenisboeken over zwijgen. Is de tijd al rijp om de nu ruim tachtig jaar durende stilte rondom 'de Armeense kwestie' te doorbreken?

Woensdag 29 oktober,
Nederland 1
Odyssey, she once was a true love of mine
Een bewerking van het dansconcert van choreografe Beppie Blankert en componist Louis Andriessen. Uitgangspunt voor de voorstelling zijn de liefdes van Odysseus: tovenares Kirke, de halfgodin Kalypso en de koningsdochter Nausik. En natuurlijk ook Penelope, die twintig jaar op hem wacht.

Wandelschoenen voor de vrije lezer

Wat is het levensgevoel in de Nederlandse roman? In een serie artikelen brengt Roelie Koning de ideeën van onze schrijvers in kaart. Deze keer: de vele rollen van Anna Enquist.

Het meesterstuk, *Het geheim*: titels als kanonskogels. Deze romans, van 1994 en 1997, vormen het proza-oeuvre van Anna Enquist, een pseudoniem dat voor het eerst door de wereld der letteren gonsde toen in 1991 haar dichtbundel *Soldatenliederen* verscheen en veelvuldig geprezen werd. Nadien volgden nog drie dichtbundels. Zes werken in zes jaar. De maakster lijkt met gepassioneerd schrijven een nieuwe kwaliteit aan haar actieve leven toe te voegen.
Want actief is haar leven zeker. De arts die zij is, heeft een scherp oog voor lichaamstaal en symptomen, kent ziekteprocessen en gezondheidszorg. De psycho-analytica heeft inzicht in de spleten en spelonken der menselijke geest. De conservatoriumpsycholoog kent de genade en zwarigheden van het artistieke leven. Als pianiste en celliste heeft ze een gevoelsband met muziek, componisten, instrumenten en scheppingsdrang en als vrouw, moeder en vriendin tenslotte heeft ze haar eigen ervaring met liefde, vriendschap, relaties, ouderschap, hun geneugten en valkuilen. Van deze ervaringswereld dragen *Het meesterstuk* en *Het geheim* de sporen. In beide romans staat een gedreven kunstenaar centraal, een schilder respectievelijk pianiste. Hun karakters zijn tegenpolen. De schilder is een charmeur, een vrouwenversierder, een man die aandacht en bewondering nodig heeft om te kunnen functioneren en die met gemak beweegt en spreekt. Hij is energiek, ondernemend en ogenschijnlijk een winner. De pianiste legt geen contact door persoonlijk behagen maar door haar pianospel. Als de mogelijkheid daartoe haar ontvalt, trekt zij zich terug uit de wereld. Een verliezer? Eenzaamheid beklemt haar niet. Sociale en seksuele contacten overkomen haar, ze jaagt ze niet na. Beide romans voeren de lezer mee via vragen waarop hij een antwoord wil. De opzet is fragmentarisch en niet-chronologisch. Er is grote aandacht voor gemoedstoestanden, voor gevolgen van gebrek aan zorg en koestering, voor aantrekkingskracht en afwezige vaders. Mensen tonen heel verschillend gedrag om overeind te blijven. De één vlucht voor verdriet, een ander sluit zich af, gaat het te lijf, vliegt er overheen of dompelt zich erin onder. Deze personages zijn onze tijdgenoten. Ze wonen overwegend in Nederland. Steden zijn herkenbaar, evenals achtenswaardige kunstinstellingen. Ziekenhuis en inrichting behoren tot onze wereld, de relationele en seksuele perikelen en mogelijkheden ook.
Anna Enquist biedt veel. *Het meesterstuk* loopt over van motieven en gevoelens. *Het geheim* is afstandelijker, de stijl is registrerend. Maar beide boeken zijn scheppingen waarin het goed toeven kan zijn. Onder de vele kwaliteiten waarmee aan de literaire muze eer bewezen wordt, is taalvaardigheid niet de geringste. Aan wandelschoenen en bramenjam blijkt verbaal genot te kunnen kleven. Of de inhoud aanspreekt, hangt mede af van de lezer. Wat brengt die in? Hoe open van geest is die? Iemand met het invoelend vermogen van een lantaarnpaal kan Enquists werelden beter niet betreden. Iemand die nergens dramatiek ziet, vindt ze vast overdreven. Wie iedere verwijzing wil ontcijferen en begrijpen dan wel beleven, moet zelf een intieme relatie met Freud en met de Muzen hebben. Ik denk dat Enquist beroepsbegrijpers als critici en wetenschappers zwaar op de maag ligt. Maar de vrije lezer biedt zij dramatiek, schoonheid en kwaliteit.

Roelie Koning

ILLUSTRATIE: NIELS DE HOOG

VAN HET HOOFDBESTUUR

De leden van het Humanistisch Verbond

Het Humanistisch Verbond heeft door de jaren heen steeds ambivalent gestaan tegenover de eerste van haar drie statutaire doelen, te weten: allen te verenigen die met het beginsel van (het) humanisme instemmen. Het idee dat 'echte' humanisten zich niet laten verenigen, wars als zij zijn van alles wat ook maar de schijn heeft van conformeren of inperken van hun zelfbeschikking, wordt met dat ene promille van de Nederlandse bevolking dat zich bij het HV heeft aangesloten, wel heel sterk bevestigd. En hoewel dat ene promille graag zou willen groeien tot het kwart of het derde deel dat bijvoorbeeld het Sociaal & Cultureel Planbureau hem voorhoudt, vindt het de autonomie van het individu een groot goed.
Uit pragmatische overwegingen is het hoofdbestuur soms blij dat het HV slechts een overzichtelijk aantal leden kent. De leden van het HV zouden geen humanisten zijn, als zij zich niet geroepen zouden voelen hun steentje bij te dragen aan het bestieren van de vereniging. Op het landelijk bureau komen dan ook regelmatig telefoontjes, post, faxen en e-mailen binnen, met enthousiaste, kritische en boze reacties op de (in)activiteit in en rond het HV. Zoveel zielen zoveel gedachten.
Het hoofdbestuur hecht belang aan de mening van elk individueel lid. Er is een Algemene Leden Vergadering waarop alle 16.000 leden zijn uitgenodigd hun bijdrage aan de besluitvorming te leveren. We moeten ons echter realiseren dat de uren die daarvoor tijdens de ALV beschikbaar zijn, de behoefte aan meedenken en meedoen niet bevredigen. Ook niet als daar door het jaar heen zes regio-bijeenkomsten aan worden toegevoegd.
Het hoofdbestuur beraadt zich nu op de manier waarop de stem van de leden kan worden gekanaliseerd, zodat die daar wordt gehoord waar hij tot zijn recht komt. De afdelingen van het HV spelen daarin vanzelfsprekend een belangrijke rol. Maar lang niet ieder lid wil zich via afdelingen manifesteren. Daarom denkt het HB ook aan regionale netwerken en al dan niet tijdelijke landelijke themagroepen.
De leidraad die het hoofdbestuur daarbij heeft, staat in het tweede doel van het Humanistisch Verbond: een centrum te zijn voor verdieping, verbreiding en verdediging van de humanistische levensovertuiging. Dat centrum ligt niet centraal in Utrecht of in Amsterdam, of decentraal in de verschillende afdelingen. Dat centrum is het HV in totaal.

Roy Geurs

Filosofie-lezingen

Afdeling Friesland organiseert een serie filosofische lezingen over een actueel thema. Om deze te kunnen volgen en om aan de discussie te kunnen deelnemen is geen voorkennis op filosofisch gebied vereist. Alle lezingen worden gehouden op zondagmiddag van 13.30 tot 16.00 uur in gebouw 'de Bres', Schoolstraat 4 te Leeuwarden. **12 oktober**: 'Denken in de laatmoderne cultuur', door prof. dr. Harry Kunneman, Universiteit voor Humanistiek. **9 november**: 'Het postmoderne denken', door Prof. Dr. Ilse Bulhof, filosofe, Universiteit Leiden. **14 december**: 'Nietzsche, de grote criticus', door Prof. Dr. Paul van Tongeren, filosoof, Universiteit Nijmegen. **11 januari**: 'Denken voelen' door Dr. Heleen Pott, universitair docent filosofie, Amsterdam. **8 februari**: 'Intercultureel denken', door Dr. Alphons van Dijk, universitair hoofddocent, UvH, Utrecht. **8 maart**: 'Denken in het humanisme', door Prof. Dr. Herman Coenen, UvH, Utrecht. Opgave door overmaking van *f*50,- (leden *f*35,-) op giro 857558 t.n.v. penningmeester HV Leeuwarden te Giekerk, o.v.v. Filosofie VI. Meer informatie: tel. 058-2154141 (G. de Vries).

Kinderen en de dood

Op zaterdag 11 oktober vindt in Roermond van 10.00 tot 16.00 uur de conferentie 'Kinderen en de dood' plaats. Het thema zal vanuit verschillende invalshoeken aandacht krijgen: Wat betekent de dood voor een kind? Hoe verschillend kunnen kinderen reageren? Hoe kunnen leerkrachten in de klas en ouders thuis ermee omgaan? Wat doe je na het overlijden van een klasgenoot(je)? Hoe kunnen kinderen zelf iets doen bij een uitvaart? De conferentie richt zich op een breed publiek. In de conferentieruimte is tegelijkertijd een informatiemarkt over allerlei (vernieuwende) activiteiten rondom de uitvaart, waaronder een stand van de uitvaartbegeleiding. Plaats: Zalencentrum 'De Donderie', Donderbergweg 47-49, Roermond. Entree *f*10,-. Meer informatie: tel. 020-5219040 (Dini Boer).

Vernieuwing

Op maandag 13 oktober spreekt Marian Verkerk over haar ideeën rond vernieuwing en verandering bij het Humanistisch Verbond. De drempel moet lager voor mensen die affiniteit hebben met het verbond, vindt de nieuwe (en eerste vrouwelijke) voorzitter van wat zij noemt 'een aardige en lastige club'. Het wordt tijd voor het combineren van een herkenbare humanistische levensbeschouwing met een open houding naar geestverwanten. "Als HV hebben wij een te bescheiden opstelling. Wij zouden veel meer een *kritische* beweging moeten zijn!" Verder houdt zij een pleidooi voor 'bemoeizorg' in de samenleving. Plaats: 'Gouwe Inn', Groenhovenpark 1, Gouda, aanvang 20.00 uur.

Oproep kandidaat bestuurslid HV-hoofdbestuur

Het hoofdbestuurslid Cees van Rietschoten zal vanwege veranderingen in zijn werkkring zijn hoofdbestuurslidmaatschap beëindigen met ingang van de komende ALV. Het hoofdbestuur betreurt dit ten zeerste en zoekt kandidaten voor zijn opvolging. Na selectie uit deze kandidaten hoopt het hoofdbestuur op de ALV een voordracht te kunnen doen. Het hoofdbestuur vraagt kandidaten die zichzelf geschikt achten voor deze functie.
Naast nauwe verbondenheid met de doelstellingen en het maatschappelijk optreden van het Humanistisch Verbond, dienen kandidaten te beschikken over ruime bestuurlijke ervaring in complexe organisaties. Tot slot is ervaring dan wel deskundigheid op het gebied van marketing/fondsenwerving en communicatie zeer gewenst. Het bestuurslidmaatschap vraagt ongeveer twee dagdelen per maand.
Brieven met opgave van naam en beknopt c.v. kunnen worden gezonden aan de Voorzitter van het Humanistisch Verbond, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam, graag met op de enveloppe de aanduiding 'persoonlijk/vertrouwelijk'.
Informatie over het bestuurslidmaatschap kan telefonisch worden ingewonnen bij de waarnemend directeur mevrouw E. Vreeburg.

Georganiseerd humanisme

Op zondag 19 oktober houdt Jan Glastra van Loon, oud voorzitter van het Humanistisch Verbond, een lezing over de rol van het georganiseerde humanisme. Plaats: Humanistisch zorgcentrum Jacob Roggeveen (ingang Gerbrandylaan), Middelburg. Aanvang 10.30 uur.

Vooroordelen

Op zondag 19 oktober spreekt Leon Wecke, polemoloog aan het studiecentrum voor vredesvraagstukken van de Nijmeegse Universiteit en tevens bekend als columnist van Omroep Gelderland, over het thema 'Vooroordelen en stereotypen'. Plaats: Mandala, Marezatenstraat 7, Apeldoorn. Aanvang 19.30 uur.

Actueel

Op donderdag 23 oktober organiseert afdeling Assen een lezing door Marian Verkerk, voorzitter van het HV, over 'Humanisme en de actualiteit'. Plaats: Hotel De Jonge, Brink 85, Assen; aanvang 20.00 uur.

Groeidwang

Op zondag 26 oktober organiseert Afdeling Arnhem in het kader van het jaarthema 'alternatieve leefwijzen en leefvormen' de lezing 'Groei en geldsysteem - is er dwang tot groei?' door dr. W. Hoogendijk, publicist over alternatieve economie. Plaats: Het Centrum, Kalksteeg 16, Arnhem. Aanvang 14.00 uur, zaal open om 13.30 uur. Informatie: tel. 026-3649378 (Wiep de Jong).

Meer doen met minder

Onder dit motto organiseert afdeling Winterswijk een lezing op woensdag 29 oktober. Over over het 'consumineren'. Plaats: 'De Berkhof', Waliënsestraat 33 te Winterswijk. Aanvang 20.00 uur. Meer informatie: tel. 0543-514988 (Janke Mekking).

Zin in Zorg

Op dinsdag 4 november is er een avondsymposium Zin in Zorg van de afdelingen HV en Humanitas. Aanbieders en gebruikers stellen de positie van de mantelzorger centraal. Het programma bestaat uit diverse inleidingen, een forum discussie en een creatieve kijk op zorg. Plaats: Iselinge Hogeschool voor Onderwijsberoepen, Bachlaan 11, Doetinchem. Aanvang 19.30 uur. Informatie: tel. 020-5219000/0313-474572 (Ruud van Sijl).

Gandhi

Op woensdag 5 november organiseert afdeling Wageningen een bijeenkomst waarbij Jeanette Sonneveldt ingaat op leven en werk van wijlen Gandhi. Zij houdt een inleiding vanuit literair perspectief (o.a. Henriëtte Roland Holst), ideologisch perspectief (geweldloos verzet) en schenkt aandacht aan zijn publiciteitscapaciteiten. Naast het kritisch kijken naar aspecten van zijn doen en laten, zal ook de weg worden gevolgd die het geweldloos verzet na hem is gegaan.

Frans Potthoff

Op donderdag 6 november organiseert afdeling Sneek een vervolgavond 'in gesprek met Frans Potthoff', voormalig docent aan de Kees Boeke-school in Bilthoven. Frans Potthoff is een boeiend verteller en geeft inspirerende voorbeelden van keuzes die hij ooit heeft moeten doen. Op deze tweede gespreksavond zal met name de periode op de Kees Boeke-school aan de orde komen.

Het volgende nummer verschijnt begin november. Kopij hiervoor moet vóór 10 oktober binnen zijn bij de redactie.

Plaats: Hotel Ozinga, Lemmerweg 8, Sneek. Aanvang 20.00 uur. Meer informatie: tel. 0517-531554 (Jac König).

Individualiteit

'Van theemutscultuur naar walkman-ego'. Op zondag 9 november spreekt Prof. H. Kunneman over de contouren van postmoderne individualiteit. De hechte levensbeschouwelijke gemeenschappen (als theemutsen) zijn verdwenen; door de opkomst van de massamedia (waaronder de walkman) komt het individu in contact met de economische en morele wereldorde. Wat is de rol van de humanistische beweging hierbij? Aanvang 14.00 uur, zaal open om 13.15 uur. Plaats: De Schakel, Archimedesstraat 9, Nijmegen. Toegang gratis. Meer informatie: tel. 024-6421004/3441091.

'Ongekend verweer'

Gewapend geweld en politieke onderdrukking zijn in veel landen aan de orde van de dag. Via de media zien we beelden van strijdlustige, gewapende en politiek actieve mannen die opkomen voor hun rechten. Vrouwen zien we vooral als slachtoffers van geweld, die in wanhoop op de vlucht zijn met hun kinderen.
De werkelijkheid is echter veelzijdiger. Vrouwen zien niet passief toe hoe hun land verwoest wordt door strijdende partijen. Ze maken keuzes en spelen een actieve rol. Nemen deel aan de gewapende strijd of het geweldloze verzet. Zoeken creatieve oplossingen om te overleven. Helpen elkaar en anderen met de verwerking van hun ervaringen.
De reizende tentoonstelling *Ongekend verweer* van het HOM en het Vrouwenberaad Ontwikkelingssamenwerking geeft aan de hand van foto's en persoonlijke verhalen een beeld van de activiteiten van vrouwen in oorlogssituaties, hun betrokkenheid bij geweld en vrede, de omstandigheden die vrouwen noodzaken om te vluchten en de behandeling van hun asielverzoeken in Nederland. Belangrijk aandachtspunt is bovendien de verschillende manieren waarop gevluchte vrouwen met Nederlandse vrouwen in aanraking komen - vaak naar aanleiding van solidariteitsacties. Wilt u de tentoonstelling gaan bekijken, informeert u dan bij het HOM waar en wanneer deze te zien is (030-2334027). Van *Ongekend verweer* is ook een brochure verschenen die dieper ingaat op de thema's van de tentoonstelling, te bestellen bij het HOM voor *f* 2,50 (excl. portokosten).
U kunt de tentoonstelling ook in eigen huis halen. 'Ongekend verweer' is geschikt voor (openbare) ruimten, zoals gemeentehuizen, scholen en bibliotheken. De tentoonstelling kan ook gebruikt worden bij een project, een themabijeenkomst of een solidariteitsactie.
Voor reservering, bestelling van de publicatie en nadere informatie kunt u contact opnemen met het HOM, postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel. 030-2334027; fax: 030-2367104; e-mail: hom@euronet.nl

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

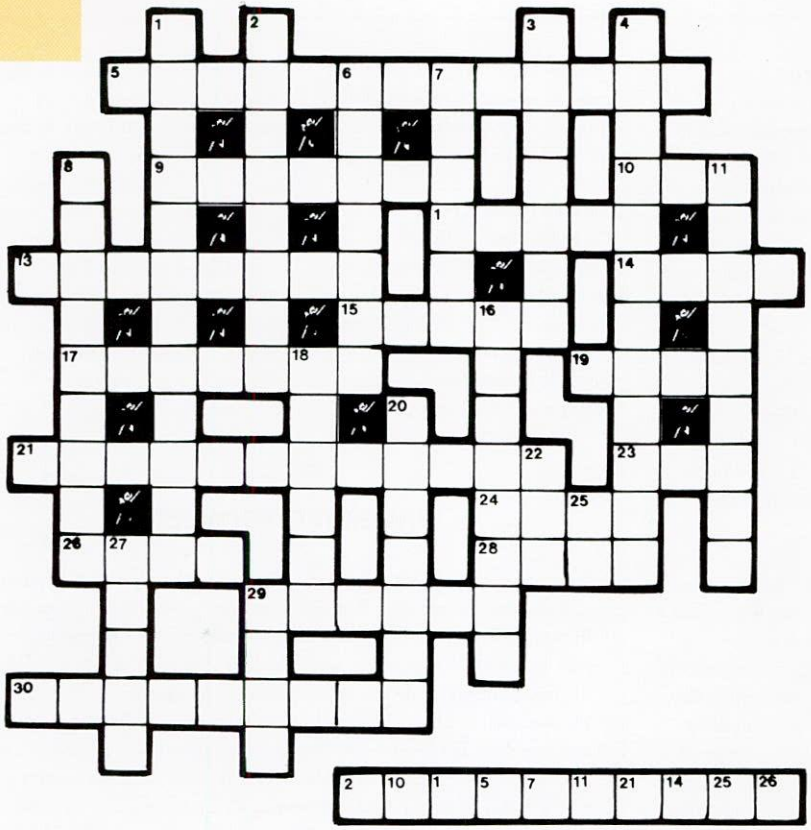

Horizontaal

5 Morgen is te laat. (13)
9 Effectvol beroep. (7)
10 Een boom van een meid. (3)
12 Glazuren correspondentie. (5)
13 Niet de lolligste van de twee. (8)
14 Lage druk bij de varkens. (4)
15 Een meisje van minstens 1.38 m. (5)
17 Die mannen zijn niet te lui om te werken. (7)
19 Water en nog eens water. (4)
21 Scharensliep. (12)
23 Mislukte wereldtaal. (3)
24 Heel fijn familielid. (4)
26 Benauwd gerecht. (4)
28 Ideale plaats in Noord-Brabant. (4)
29 Drie noten in de afvoer. (6)
30 Die kinderschrik klinkt agrarisch. (9)

Verticaal

1 Aangeschoten met lange tenen. (12)
2 Vreemde kwaal, maar wel gezellig. (8)
3 Lang wandelen en ten onder gaan. (7)
4 Glazenwasser. (12)
6 Jong zoogdier + groente = konijn of vis.(7)
7 Specerij van twee vrouwen. (6)
8 Dwarsgracht. (9)
11 Van die trein is niets meer te vinden. (9)
16 Muzikaal dameskostuum. (8)
18 Ierse jas. (6)
20 Koningin van de insecten. (7)
22 Attribuut van Zwarte Piet. (3)
25 Muzikale boom. (2)
27 Vrucht; met andere klemtoon hoger be roep. (5)
29 Een buis(je) in Londen. (4)

Win een boekenbon!

De redactie verloot een boekenbon onder de inzenders van het juiste, gezochte woord (rechtsonder het cryptogram). Stuur uw oplossing naar: Redactie Humanist, t.a.v. Saskia van Loenen, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. De winnaar krijgt bericht en wordt in de volgende Humanist vermeld.

Oplossing cryptogram septembernummer

Horizontaal
3 ibis, 6 quorum, 9 wegwerker, 11 scharen, 14 meditatie, 15 iris, 16 kniesoor, 18 keus, 19 rekkelijk, 20 krijgen, 22 glamour, 23 adept.

Verticaal
1 nauw, 2 boomchirurg, 4 bewind, 5 straatrover, 7 meermin, 8 meesterlijk, 10 moede, 12 Ee, 13 linkerhand, 17 enkel, 21 eruit.

Het gezochte woord van de vorige maand was: BLIKSEMSNEL.
Winnaar: J.G. van Rossum uit Amsterdam.

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, 52-ste jaargang nr.10, oktober 1997.

Redactieadres
Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219030.
e-mail: hv@euronet.nl

Redactie-secretariaat:
Saskia van Loenen

Kantooradres:
Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080
Algemene informatie:
Tel: 020 - 5219000

Redactie:
Marjan Slob (hfdred.)
Mirre Bots

Vormgeving:
Studio Brouwer

Medewerkers dit nummer o.a.:
Bamber Delver, Alette van Doggenaar, Caecilia van der Drift, Gert van Dijk, Niels de Hoog, Bertil Huzen, Roelie Koning, Peter van der Meer, Len Munnik, Yoeke Nagel, Adriënne M. Norman, Arenda Oomen, Chris Pennarts, Paul Tolenaar, Johan Vigeveno, Evert Wassenaar

Redactiecommissie:
Hans Martens
Peter van Agteren

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Utrecht B.V.

Foto omslag:
Johan Vigeveno

Internet:
De Humanist wordt op Internet aangekondigd op de HV-Homepage: http://www.omroep.nl/human/hv

Teletekst:
De Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist
De Humanist wordt ook ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost *f* 30,-. Aan te vragen bij:
Centrum voor gesproken lectuur,
Tel. 0486 - 486486

Advertenties:
Saskia van Loenen, Postbus 75490
1070 AL Amsterdam
Tel. 020 - 5219030
Fax 020 - 5219080.

De tarieven van januari 1996 zijn van kracht. Informatiefolder is op aanvraag verkrijgbaar.

De Humanist wordt gedrukt op lichthouthoudend mc papier, chloorvrij.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

Vrijheid, rechtvaardigheid en respect voor menselijke waardigheid. Het Humanistisch Verbond draagt deze waarden uit door zich sterk te maken voor het recht op zelfbeschikking, voor gelijke behandeling, voor mensenrechten. Door het bevorderen van maatschappelijke discussies over medische ethiek, de vluchtelingenproblematiek en het consumptievraagstuk. Maar ook door bijvoorbeeld in ziekenhuizen en gevangenissen geestelijke verzorging te bieden.
Pasklare antwoorden heeft het Humanistisch Verbond niet, wel een inspirerende visie en kritische vragen. Hieronder drie mogelijkheden om kennis te maken met het Humanistisch Verbond.

Abonnee op de Humanist

Een jaarabonnement kost u slechts f 47,50. Hiervoor ontvangt u negen nummers per jaar, waaronder een dubbeldik themanummer (december/januari). Wilt u eerst kennismaken met de Humanist, dan is een proefabonnement ook mogelijk (3 nummers voor f 10,-). Voor een abonnement in het buitenland betaalt u f 75,- per jaar.

Donateur van het Steunfonds Humanisme

Als donateur van het Steunfonds Humanisme steunt u financieel de activiteiten van het Humanistisch Verbond. Het Steunfonds is een werkstichting van het HV met als doel het werven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u minimaal twee keer per jaar informatie over een project of activiteit van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven. Ook krijgt u informatie over de landelijke publieksactiviteiten.

Lid van het Humanistisch Verbond

Met ingang van 1 januari 1996 bedraagt de minimumcontributie f 95,-; een hogere bijdrage is natuurlijk welkom! Leden met een minimum-inkomen betalen f 55,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f 40,- per jaar. Bij het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond is de Humanist inbegrepen. Per lid kan één persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis medelidmaatschap (zonder Humanist). Als u eerst meer informatie wilt, kan dat natuurlijk ook.

Wij hopen u als abonnee, donateur of lid te mogen begroeten!

Verras iemand met een cadeau-abonnement op de Humanist!

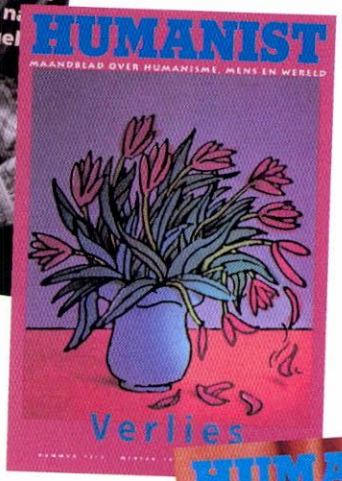

Kent u iemand die de Humanist graag zou willen lezen? En wilt u hem of haar een jaarabonnement van f 47,50 schenken? Vraag dan snel de kaart aan waarmee u familie, vriend(in), kennis of buur kunt opgeven. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Eén telefoontje naar het Humanistisch Verbond is genoeg: 020-5219030.

De Humanist: een blad dat prikkelt tot nadenken en inspireert tot keuzes

Als geïnteresseerd lezer kent u de belangrijke vraagstukken van Latijns-Amerikaanse landen.
Zoals armoede en het ontbreken of moeizaam opbouwen van een democratische samenleving.
Kunst en cultuur zijn het cement van belangrijke ontwikkelingsprocessen in elk land.
Daarom steunt het Hivos Cultuur Fonds culturele initiatieven in bijvoorbeeld Honduras.

Om kunst te maken in Honduras moet je problemen op kunnen lossen. Om als vrouw in Honduras kunst te maken al helemaal. Regina Aguilar, beeldend kunstenares uit Honduras, is lid van het kunstenaarscollectief Mujeres en las Artes. Dit collectief voor en door vrouwen krijgt financiële steun van het Hivos Cultuur Fonds. Mujeres en las Artes geeft bekendheid aan kunst van vrouwen door tentoonstellingen en optredens te organiseren en publicaties uit te geven. Voor Regina Aguilar is de steun van Mujeres en las Artes noodzakelijk om als vrije beeldhouwster in Honduras te kunnen werken.

Het Hivos Cultuur Fonds maakt met behulp van giften van donateurs vele culturele initiatieven in Afrika, Azië en Latijns-Amerika mogelijk en helpt kunstenaars in hun eigen levensonderhoud te voorzien.

oog in oog met een andere cultuur

Steun het Hivos Cultuur Fonds, giro 1969 Den Haag, telefoon 070 - 363 69 07

Hivos Mensen helpen mens te zijn

Hivos, Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking